

Knjižnica Družbe sv. Cirila in Metoda.

Na svetlo daje in zalaga družba.

Rudolf Habsburški,
oče avstrijske cesarske rodovine.

V Ljubljani.

Tisk J. Blaznik-ovih naslednikov.

1889.

Rudolf Habsburški,

oče avstrijske cesarske rodovine.

Spisal

slovenski mladini

Fr. Hubad,

e. kr. gimnazijski profesor.

V Ljubljani.

Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda.“

1889.

Rudolf Habsburški.

Predgovor.

Predraga mladina!

V prvem zvezku seznanili ste se s presvitlim našim cesarjem Franc Jožefom I. Evo Vam v kratkih besedah podobo praočeta slavne cesarjeve rodovine. Videli bodete, kako je narastla moč Habsburžanov po hrabrosti in čednosti vladarjev; videli bodete, kako je blagoslovil Gospod Habsburžane za njihovo pobožnost in ljubezen do pravice, videli bodete, da je naš cesar vreden potomec svojega praočeta.

I. Rudolfova mladost.

Na Švicarski zemlji, tam, kjer se stekate reki Reuss in Limmat v reko Aar, stojé še dandanes razvaline močnega gradu. Grič Wützelberg z imenom se vzdiguje strmo proti nebu. Le od juga more se po lahнем klancu na vrhunec; proti severu, vzhodu in zapadu varujejo prepadi grad, da ni mogoče do njega. Vse drugo je že porušeno, dva stolpa, gosto obraščena z bršlinom, se pa dvigata še ponosno v zrak, kajti prebivalci ju ohranjujejo skrbno, kot spomin temne starodavnosti. Zidovje je zidano iz naravnega, neosekanega kaménja, debelo je črez 2,5 m. V eden stolp pelje 70 stopnic. Z njega se razgrinja prekrasen pogled po Švicarskem gorovju. Razgled pa kaže tudi, kako pametno in premišljeno je delal oni, ki je postavil grad ravno na to mesto. Od tod je gospodaril na vse strani, do njega pa ni mogel noben sovražnik, ker je bilo lahko zavarovati južno stran; od drugih treh tako ni bilo mogoče napadati trdnjave.

Kako dolgo že stoji grad, ne ve se natanko. Pravljica pa ve pripovedovati različno. Ena naznanja sledeče: Radeboto, brat škofa Strassburg-skega Wer-

nerja, si je hotel zidati grad. Dolgo se ni mogel, odločiti, kam bi ga postavil. Nekega dne jaše na lov. Ko prijah pod goro Wützelberg, izpusti svojega sokola, da bi mu ujel kako zverad. Ali sokol zleti naravnost na vrh gore in sede na najvišji kamen. Gospodar ga kliče in kliče, ali sokol se ne zmeni za to, mirno sedi na istem mestu. Jezen skoči Radeboto s konja in gre po svojega sokola. Ta se pusti mirno ujeti. Gospodar pa sede vspehan na skalo in pogleduje okolo sebe. Ko vidi lepo in pripravno lego tega kraja, odloči se za to mesto, da postavi nov grad. Zbere torej mojstre zidarje in jim odkaže, kje bodo zidali. Kmalu je bilo pripravljeno vse. Mojster ga vpraša, kako bo ime novemu gradu. Radeboto pomisli nekoliko in pravi: „Habichtsburg (t. j. sokolov grad) naj se imenuje, ker mi je pokazal sokol mesto zanj!“ Švicarji pa imenujejo sokola v navadnem govoru tudi „Habs“, zato se imenuje grad še dandanes Habsburg.

Dolgo je zidal Radeboto. Škof Werner, brat njegov, mu je pošiljal denarja. Ali Radeboto ni zazidal vsega, rabil ga je tudi, da pomore svojim podložnim sosedom v stiskah in nadlogah, ker je vedel, koliko mu more koristiti prijateljstvo in zvestoba njihova. Škof je godrnjal sicer, ker bratu denarja nikoli ni bilo dosti za zidanje, ali roke mu vendar ni odtegnil, ker je mislil, Bog ve, kako velikansk bode grad.

Ko je bilo zidanje gotovo, povabi Radeboto svojega brata, naj pride blagoslovit novo stavbo. Svoje podložne pa skliče prej in jim govori: „Ko bo prihajal moj brat, ostanite le doma, ne kažite se mu. Po noči pa pridite v bojni opravi, s konji in z orožjem ter se razpostavite pred gradom, da vas bom pokazal škofu“.

Škof pride, pa vidi grad brez okopa. Razjezi se in kara brata, da je zazidal toliko denarja, pa ni postavil varnega gradu. Ko se pa izbudi drugo jutro in pogleda skozi okno, vidi vse polno vojnikov pred gradom. Osupnen vpraša brata, kaj to pomenja. Radeboto se nasmeji in pravi: „Take zidove in take okope sem si napravil z vašim denarjem. Kaj bi pomogel najtrdnější grad proti takim vojakom, kakoršne vidite zvonaj. Zato sem zidal mal grad; z denarjem sem si pa prikupil srca svojih podložnikov. Torej imam žive zidove; taki veljajo več kakor kameniti!“

Škofu se razvedri lice, molčé stisne bratu roko ter blagoslovi grad in vso okolico.

V tem gradu se je rodil 1. maja 1218 Rudolf grof Habsburški, praoče avstrijskih cesarjev. Njegov oče Albreht je bil delil s svojim bratom Rudolfom, stricem našega Rudolfa, očetovo imenje. Njegov je bil grad Habsburg in vsa posestva po severni Švici. Mati našega Rudolfa je bila Heilviga, hči grofa Kyburga, mogočnega in bogatega gospoda. Ko se je rodil Rudolf, bila je vsa družina ravno na gradu Limburg ob Renu. Ravno je bil tadanji rimski cesar Friderik II. tam; on je postal Rudolfov krstni boter.

Mladostna leta je preživel Rudolf na očetovih gradovih. Vadil in uril se je vsega, kar pristuje mlademu vitezu. Glavni smoter tadanjega vzgojevanja plemenitih otrok je bila spretnost za boj. Zato so vadili otroke zgodaj tekati, jahati, sukati meč in kopje ter izkušati svojo moč z vrstniki. Mladiči so hodili na lov, da se navadijo poguma v nevarnosti in utrdijo telo za vse nezgode. Za vednost so se brigali navadno le malo. Marsikak vitez še svojega imena ni znal pisati; zato je imel vsak le nekoliko

odličnejši gospod svojega pisarja, in tega mu je trebalo tem bolj, ker so rabili v uradih še vedno le latinščino. A Rudolfovi stariši so gledali na to, da se je pečal sin tudi z vednostjo. Mali učenec je kazal bistro glavico, kakor krepko in urno telo; skrbna mati mu je pa vcepila v nežno dušo pobožnost in krotkost, ki ste ga krasili vse življenje.

Ko doraste mladenič, pozove ga boter, cesar Friderik II., k sebi, da bi se olikal na njegovem dvoru v junaškem vedenju. Tamo je našel mnogo svojih vrstnikov, sinov najboljših rodovin, ki so opravljali razne službe pri cesarju in pomagali v vojski svojim gospodarjem. Tako je potoval tudi Rudolf s spremstvom cesarjevim po domovini in je vojeval ž njim po Italijanskem, ko je šel Friderik II. leta 1236 v boj zoper mesta Lombardijska, ki so se bila zavezala leta 1183 v Kostnicah, da bodo pripoznala vrhovno oblast cesarjevo, pa tega niso hotela storiti.

Pri tej priliki in pri drugih spoznaval je mladenič, kako se je treba vesti v bóju, spoznaval je ljudi okolo sebe, videl je razne kraje, seznanil se z mnogimi narodi in si pridobil veliko znanja.

Med tem se je bila raznesla po kristijanskem svetu strašna novica, da so osvojili Hovaresmijani Palestino in dobili Jeruzalem v pest, za kateri so bili prelili kristijani že toliko krvi. Zbere se torej velika vojska francoska in angleška, da bi izpulila nevernikom iz rok kraje, kjer je učil in trpel naš Izveličar. Tudi Rudolfov oče se odloči za to pobožno podjetje. Pokliče torej leta 1238 svojega sina domu, ter izroči svojemu bratu Rudolfu, stricu našega Rudolfa, jerobstvo nad svoja sina Albrehta in Rudolfa. Pred odhodom opominja še svoja sina, naj ne pozabita

nikdar Boga, naj delata vedno občinstvu na korist, naj ne začneta nikdar boja, če nista prisiljena varovati svoje pravice z orožjem in naj ne pozabita nikdar, da so zadobili grofi Habsburški svojo slavo le s tem, da so vedno branili siromake silnih gospodarjev.

Kako dobro si je utisnil naš Rudolf očetove nauke v glavo, kaže nam vse njegovo življenje. Svojega očeta pa ni videl več. Ta je pustil svoje življenje za vero krščansko v boju zoper nekristijane.

To so bili bridki časi za mladeniča, ko je izvedel smrt očetovo in je opazil vrh tega, da njegov jerob ne varuje njegovih pravic, ampak le izkuša, kako bi pomnožil svoje lastno imenje. Poleg tega je nastala razprtija tudi s stricem po materi, z grofom Hartmanom Kyburškim, ki ni hotel izročiti Rudolfu materine dote.

Komaj dvajset let star moral je torej braniti Rudolf svoje pravice proti sorodnikoma svojima. Jerob ni maral za tirjatve svojega varovanca; zato se uname boj med njima. Kakor je bila tedaj navada med vitezi, napadel je Rudolf posestva svojega strica in mu je požgal mnogo vasij. To se ve, da je vračal nasprotnik z isto mero. Ali mladenič se ne prestraši; hrabro se bori dalje tako dolgo, da mu izroči stric vse, kar je imel njegovega po krivici v svojih rokah.

Zdajci grè mladenič nad Hartmana radi materine dote. Dolgo je trajal boj. Hartman previdi, da se nasprotnika ne more ubraniti, zato podari posestva, za ktere je šlo, škofu Strassburškemu v last, da bi le Rudolf ne dobil svojega. Ali škof je bil pravičen mož, izroči je pravemu lastniku.

Tako je pokazal Rudolf že zgodaj, kaj velja. Ker je dorastel med tem, sprejmó ga slovesno med viteze.

Kmalu po tem leta 1243 se oženi z Jero, hčerjo grofa Burkarda Hohenberškega. Žena mu je prinesla bogatih posestev, in, kar je še veliko več vredno, zvesto in pobožno srce. Ali tudi sedaj ni smel ostati doma. Kot podložnik cesarjev moral je kmalu zopet v boj. Da, bil je tako zvest, da cesarja Friderika II. še tedaj ni zapustil, ko ga je papež zavoljo krivic, ktere mu je storil, izključil iz cerkve. Tako je zadela ta kazen tudi Rudolfa. Ali njegova pobožnost in poštenost je bila znana povsod že tako dobro, da so ga oprostili kmalu te kazni.

V te čase spada menda, kar pripovedujejo ljudje še dandanes o njem. Nekega dne odjahal je s svojimi služabniki na lov. V gozdu zasliši zvonček, ki naznanja, da nese duhovnik umirajočemu zadnjo popotnico. Pobožno se prikloni Rudolf, ko gre duhovnik mimo njega. Moral je dušni pastir čez globok potok. Ali povodenj je bila odnesla most, ni bilo drugače mogoče črez vodo, kakor da jo prebrede. Duhovnik postavi torej sv. Rešnje telo na tla, naj bi izzul črevlje in prebredel vodo. Rudolf opazi to, skoči s konja in posadi duhovnika na njega, da bi mogel priti prej k bolniku. Drugi dan prižene duhovnik konja na grad in se zahvaljuje za izkazano mu dobroto. Rudolf pa pravi: „Nisem vreden, da bi jahal jaz konja, ki je nosil že Stvarnika samega. Zato ga darujem cerkvi, da vam bo pomagal pri vašem težkem poslu!“

Ta novica raznesla se je kmalu po celi okolici in je pridobila Rudolfu novih prijateljev. Da! še s svojimi sorodniki se je spravil zopet. Hartmanu Kyburškemu, s katerim se je bil bojeval prej tako hudo,

Rudolf in mašnik s presvetim Rešnjim Telesom.

prikupil se je tako, da ga je hotel postaviti za svojega dediča. Ker je pa bil podaril že del svojih posestev škofiji Strassburški, izposloval je od tedanjega škofa, da mu je vrnil darilno pismo in je mogel torej zapustiti vse svoje premoženje Rudolfu, ki je obogatel s tem tako, da je posedoval na Švicarskem toliko zemlje, kakor nobeden drug njegovih vrstnikov. To drugim gospodom se ve da ni bilo po volji; posebno za to ne, ker ni bil tako samopašen, kakor drugi. Branil je svoje podložne tujih napadov tako, da so prosili popotniki, ki so hoteli skozi Švico na Italijansko, navadno njega, naj jih varuje. Njegova pravičnost je zaslovela kmalu na vse kraje. Njegovi nasprotniki se pa združijo zoper njega. Na čelu jim so stali grofi Toggenburški (Toggenburg) in gospodje Regensberški (Regensberg).

Posebno silen je bil Luitold Regensberški. Imel je v okolici mesta Zürich mnogo gradov in bil je nekoliko v sorodu z grofom Kyburškim, ki je postavil Rudolfa Habsburškega za svojega dediča. Ko so slišali meščani Züriški, da so se združili plemenitaši zoper Rudolfa, bali so se za svoje mesto in za svoje pravice.

Vojska je huda. Tedaj je pa bila še huja, ker so požigali sovražniki drug drugemu, kar in kolikor so mogli, da so mu napravili le prav veliko škodo. Mesto Zürich je pa ležalo ravno med posestvi Regensberžanovimi, tako da bi bila zadela meščane gotovo velika nesreča, ko bi ne imeli kakega mogočnega zaščitnika. V svoji stiski se obrnejo do gospoda Regensberškega in ga prosijo, naj jih vzame pod svoje varstvo. Oholi gospod pa odgovori njihovim poslancem ošabno: „Kaj, samo varujem naj vas? Saj vas imam že tako v mreži, kakor ribe. Od vseh strani vas ob-

dajajo moji gradovi. Saj vas uzamem lahko popolnoma v svojo last!"

Hudo je spekel meščane ta odgovor. Svoje prostosti vendar niso hoteli oddati. Posvetujejo se mestni očetje in premišljujejo, kaj in kako bi. Med njimi jih je bilo veliko, ki so poznali Rudolfa Habsburškega. Vsak je vedel pripovedovati le kaj dobrega od njega. Ta je poročal, kako je varoval grof njega in njegovo blago na potu v dalnje pokrajine roparskih vitezov, njegovih nasprotnikov. Drugi je pripovedoval, kako rad pomaga Rudolf revežem, itd. Obveljal je končno predlog, naj se podajo raje v varstvo mogočnega Habsburžana, ker bi bili vsaj gotovi, da bo ravnal on bolje ž njimi, kakor oholi Regensberžan.

Brez zamude pošljejo torej natihoma poslanca k Rudolfu in ga prosijo, naj prevzame varstvo njihovega mesta ter obljubijo tudi podpore, kolikor jim bo le mogoče.

Penil se je jeze Regensberžan, ko izve novico, da mu uhajajo ribe iz mreže. Brez odloga napove meščanom boj. Kmalu pridere s svojimi drugimi in začne požigati po mestni okolici, da se je valil dim proti nebu in so bežali reveži v mesto.

Ali Rudolf ni bil pozabil svojih varovancev. Že hitro, ko so bili odšli mestni poslanci, bil je zbral natihoma svoje možake. Ko so nasprotniki ropali okolo mesta, prihruje s svojimi nad nje in jih potolče tako, da so se morali umakniti takoj v svoje gradove. Ali s tem seveda še ni bilo boja konec. Regensberžan in njegovi drugi naberejo vojakov in udarijo zopet na Rudolfa. Ali niso mu mogli do živega. Habsburžan je znal več nego hruške peči. Kakor strela je udaril zdaj na to krdelo, zdaj na drugo in naučil jih je

kozje molitvice. Nekega dne mu je pa tudi huda pela. V boju mu useka nasprotnik hudo rano; Rudolf pade brez zavesti s konja na tla. Njegovi se prestrašijo in in se umaknejo. Sovražniki pritisnejo za njimi. Služabniki Regensberžanovi najdejo nezavestnega Rudolfa in mu vzamejo bojno opravo. Mislili so, da je mrtev, in pošljejo svojemu gospodarju veselo novico. Ali Rudolf ni bil mrtev. Že ko so mu jemali sluge bojno opravo, prišel je bil k sebi. Ko se pa vidi med sovražniki, domisli si hitro, da bi bilo za njega še huje, ko bi prišel živ nasprotnikom v roke. Potuhne se torej, kakor bi bil mrtev. Sluge ga izslečejo in ga puste ležati. Ko je bil zopet sam, vzdigne glavo in gleda po bojišču. Naenkrat opazi blizu sebe konja, s kterega so bili pobili gospodarja. Rudolf spovzame vse svoje moči, spravi se na noge, ujame konja, zavihti se mu na sedlo in zdirja po stranskih potih med svoje.

Regensberžan je bil izvedel med tem veselo novico, da je Rudolf mrtev. Nekoliko časa poja še Rudolfove vojake pred seboj, potem se pa vrne, da bi videl s svojimi očmi mrtvega neprijatelja. Tudi njegovi vojaki se vrnejo na bojišče. Iščejo in iščejo, ali Rudolfa ne najdejo. Razkropé se ga iskat. Med tem je bil Rudolf dotekel svoje. Ko vidi, da se vrača sovražnik na bojišče, vrne se tudi on hitro s svojimi za njimi. Ni maral za rano; tiho jezdi za Regensberžanom. Ko vidi, da iščejo neprijatelji po bojišči, zakadi se s svojimi nad nje in pobije jih tako, da si niso več upali nad njega.

V možatem boju mu niso mogli do živega; poskušajo torej z zvijačo. Dogovore se, da bodo skrili v gozdu ob potu krdelo svojih vojakov, ki naj bi napadli Rudolfa, ko bo prišel mimo. Na to se vrnejo

na svoje gradove, kakor bi ne mislili več na vojsko. Rudolfu se je čudno zdelo, ko ni našel nikjer več sovražnika, ki bi se mu ustavljal. Misлил si je že, da si ne upajo več v boj.

Regensberžan je pa imel med svojimi ljudmi norca, kakoršne so imeli tedaj skoro vsi veliki gospodje, da so se kratkočasili z njihovo norčijo. Nekega dne je bil povabil Regensberžan svoje druge na svoj grad na pojedino. Bili so dobre volje; ali od svoje namere niso črhnili besede, da bi ne izvedel o tem kak sluga. Ko se pa upijani Regensberžan, ustane, vzdigne kupo vina in napije svojim drugom: „Zdaj nam pa grof ne uide več. Razsekali mu bomo njegov veliki nos na male kosčke!“ Živijo! Živijo! razlegalo se je po dvorani na te besede. Rudolf je bil namreč prav nosat. Norcu, ki je bil mnogokrat bolj pameten, nego njegov gospod, pride na um, da bi šel gledat veliki nos Rudolfov. Njemu kot norcu se ni ustavljal nikdo. Pride torej na grad Kyburg, kjer je bival ravno Rudolf. Prosi, naj bi ga peljali k gospodarju. Grof dovoli. Pripeljejo ga pred njega. Norec začne ogledovati Rudolfa prav po norčevsko od nog do glave in pravi: „Velik je nos, velik; ali za toliko ljudi ga bo pa vendar premalo! Takega nosu se lotim kar sam!“ Rudolf in njegovi so se smejali norčevim besedam, pogostili so ga in Rudolf ga je izpraševal sem ter tje, da je izvedel iz njegovih besedi, kaj predejo njegovi sovražniki. Hitro zbere vojake, kolikor jih je bilo ravno pri roci in se napoti ž njimi na kraj, kjer so čakali sovražniki na njega. On sam jaše z nekaterimi po cesti, druge pa pošlje ob strani po gozdu tiho naprej. Tako se je pomikal dalje. Ko ga opazijo sovražniki, vržejo se nad njega, da bi ga ujeli; med tem

jim pa pridero Rudolfovi vojaki za hrbet in jih potolčejo, da jih je pribežalo le malo k Regensberžanu nazaj.

Ker Rudolfu niso mogli nikakor do živega, poskrili so se po svojih gradovih ter so prežali na prilžnost, kako bi mu mogli škodovati. Kedar ga ni bilo blizu, napadali so njegove podložne, požigali pohištva, odganjali črede in napravljali kvara kolikor so le mogli. Ko je pa prišel Rudolf s svojimi vojaki, potegnili so jo zopet v trdne gradove.

Na Rudolfovem posestvu blizu meje Toggenburgove je pasel pastir svojo čredo na planini. Čreda je bila njegovo edino imetje. Nekega dne bil je Toggenburžan na lovu. Po nesreči se je pasla čreda blizu meje. Opoldne se zberejo lovci na bližnji planini k počitku. Krepčali so se z jedjo, pridno so krožile polne čaše med njimi. Ko so bili že nekoliko vinjeni, pravi šaljivec kazaje na pastirjevo čredo: „Lovili smo dopoldne, ujeli pa nismo nič. Doma se nam bodo smejali, če pridemo prazni domu. Glejte tam na Rudolfovem je divjačine dosti; pa velika je, da je ni lahko zgrešiti!“ Vsi se zakrohota jo tem besedam. Vinski bratci začno streljati s puščicami med čredo, da je ležalo kmalu deset naj lepših krav mrtvih na tleh. Zastonj je tarnal pastir in prosil, naj se ga usmilijo, komaj jim je odnesel sam peté in odpodil še ostalo živad.

Te in enake krivice so žalile Rudolfa hudo. Ali hudobije ni hotel kaznovati istim potem, ker bi bili trpeli s tem le podložniki sovražnikov, ki bi se bili smejali na svojih gradovih, ko bi bil ropal in požigal tudi Rudolf po njihovih pokrajinah. Da, čedalje smejeje so postajali in so napadali popotnike kakor roparji, samo da so pridobili plena.

Zato se odloči plemeniti grof napasti nasprotnike v gradovih samih.

Toggenburžan je imel trden grad. Stal je na visoki skali; strma gora ga je branila z ene strani, od drugih treh pa prepad, da ni bilo mogoče do njega. Dolgo je oblegoval Rudolf Unzenberg, tako je bilo ime gradu, a ni ga mogel dobiti v pest. Zanašal se je, da bo prisilila lakota Toggenburžana, naj se poda. Ali nekega dne vržejo sovražniki več košev svežih rib v tabor oblegovalcev, da bi pokazali, kako dobro se jim še godi. Da rib v gradu niso mogli loviti, bilo je gotovo. Kako jih pa morejo dobiti iz doline, bilo je pa težko dognati. Preiskavali so na vse strani, ali niso mogli najti pota, po katerem bi mogli nositi živež v grad.

Med Rudolfovimi vojaki je bil tudi pastir, kteremu so bili postreljali Toggenburgovi lovci krave na planini. Ta se je bil zarotil, da bo še plačal Toggenburžanu njegovo hudobijo. Lazil je cele dni okolu gradu, kako bi mogel vanj. Naposled zapazi, da pelja ozka, strma steza po skali v grad. Poskuša in poskuša, dokler se mu ne posreči. Vesel pove novico Rudolfu. Ta zbere izmed svojih krdelo gorjancev, vajenih strmih potov po skalah. Neko noč, ko je bučal vihar okolo grada, spleza pastir z gorjanci po strmi stezi kvišku. Toggenburžanovi vojaki o nevihti niso slutili nevarnosti. Naenkrat nastane vrišč in ropot; Rudolf napade grad od spredaj, pastir pa od zadaj in kmalu je bil grad v njegovih rokah. Dá ga podreti, da ga ni bilo mogoče več sezidati. Tako je ukrotil Toggenburžana.

Rudolf ni prelival rad krvi; kolikor je mogel, izkušal je polastiti se gradov z zvijačo. Blizu mesta

Zürich-a imel je Regensberžan grad Uetliberg. S tega je napadal trgovce iz mesta in jim je jemal blago. Dolgo je premišljal grof Habsburški, kako bi se polastil gradu. Regensberžan je imel najraje konje belce. Zato je bil nakupil in naropal za svoje konjike samih belcev. Poleg tega je imel tudi dvanajst belih psov, s katerimi je hodil na lov. Rudolf si tudi nabere in nakupi dvanajst konjev belcev in dvanajst belih psov. Na konje posadi svoje naj bolje vojake in jih skrije s psi v gozd. Oddelku meščanov pa zapove, naj bodo pripravljeni. Nekega dne odjaše Regensberžan s svojimi psi na lov. Ko je bil že jahal mimo skritih Rudolfovih vojakov, zdirja Rudolf s svojimi belci in belimi psi proti gradu, meščani pa za njim, kakor bi ga podili. Regensbergovi vojaki, kolikor jih je bilo doma v gradu, mislili so, da podé meščani njihovega gospoda. Hitro spusté most, ki je vodil črez okop pred gradom, doli, da bi pustili svojega gospoda noter. Rudolf prijaha pred grad in meščani njemu za petami. Rudolfovi belci in meščani pridirjajo na tak način skoro vkupaj v grad. Varuhi v gradu zapazijo prekasno, komu so odprli vrata, branijo se hrabro, ali kmalu onemorejo, morajo se podati in grad je Rudolfov.

Prav tako je osvojil Regensbergov grad Baldern z zvijačo. Nekega vročega poletnega dne prijaše Rudolf s krdelom konjиков pred grad, kakor bi ga hotel napasti. Ali za vsakim konjikom je sedel še dober pešec na konju. Ko prijaše blizu gradu, poskačejo pešci raz konje, ne da bi jih opazili varuhi v gradu, ker jih je zakrival prah, ki je vihral izpod konjskih kopit. Pešci se poskrijejo po grmovju ob potu, konjiki pa jezdijo pred grad, vihté svoje sablje in pozivajo grajske vojake na boj. Oni v gradu po-

slušajo nekaj časa; ker pa vidijo, da je Rudolfovih konjиков le malo, zasedejo konje, odpró vrata, spusté most doli in napadejo sovražnike. Ti se branijo nekaj časa, potem pa izbežé. Regensberžani jo uderó za njimi, pa ne potegnejo ni mosta kvišku ni ne zapró vrat. Med tem, ko dirjajo Regensberžani za Rudolfovimi konjiki, pa pridejo Rudolfovi pešci iz grmovja in si osvojé grad.

Po dolgem begu se vrnejo Regensbergovi konjiki proti gradu. Ali vrata najdejo zaprta in tuje vojake na zidovju. Posvetujejo se med seboj, kaj bi. Zdaj pa prihajajo Rudolfovi konjiki, ki so bili bežali prej, za njimi. Iz grada prideró pešci in tako jih primejo od obeh strani, da se morajo podati brez boja.

Prav tako zvito je dobil tudi Regensbergovo mestice Glanzenberg v svojo last. Mestice je stalo blizu reke Limmat. Meščani so bili oropali že večkrat ladije, v katerih so vozili trgovci iz Zúrich-a svoje blago. Rudolf jih hoče kaznovati za to. V dve veliki ladiji, v kakoršnih so vozili meščani iz Zúrich-a navadno svoje blago, poskrije vojakov. Na krov pa postavi le toliko brodnikov, kolikor so jih potrebovale navadne trgovske ladije. Rudolf se pa skrije s svojimi konjiki v hrastje blizu mesta Glanzenberga.

Ko priplavate ladiji blizu mesta, mislijo Glanzenberžani, da bi se dalo naropati tu kaj blaga. Hitro prideró k reki in začno pripravljati svoje čolne. Brodniki na ladijah začno klicati na pomagaje, kakor bi se jim bila pripetila kaka nesreča in obrnejo svoje ladije proti mestu. Zdajci pa prihruje Rudolf iz gozda ravno v odprta mestna vrata. Predno so vedeli meščani kaj in kako, bili so konjiki v mestu, vojaki iz ladij pa njim za petami. Za kazen dal je porušiti

Rudolf mesto Glanzenberg in je podaril mestu Zürich-u štiri zvonove, katere je bil vzel Glanzenberžanom.

Tako je ukrotil svoje nasprotnike in je spravil mir in red v deželo. Sedaj so mogli potovati kupci in potniki varno, kamor so hoteli. Prej še knezi in duhovni gospodje niso bili varni in so prosili Habsburžana, naj jih spremlja in varuje na potu. Tako je bil spremljal Rudolf leta 1260 nadškofa Moguntinskega (Mainz) Wernerja, prvega izmed knezov volilcev, ko je potoval v Rim poklanjat se novo izvoljenemu papežu Gregorju X. Pri tej priliki spoznal je nadškof, kako izvrsten gospod je Rudolf in tega ni pozabil nikdar.

Izvedel je namreč, da grof ni le hraber vojak, kedar mu je varovati svoje pravice, ampak tudi poštenjak, če treba poravnati kako krivico. Njegovi vojaki so bili poškodovani nekaj mož opata Št. Gallenskega. Zato mu napové opat vojsko. Kmalu ste bili pripravljene vojski za boj. Ali Rudolfu ni dalo miru. Vedno je še preiskaval, kako se je začela ta stvar. Misli in misli, kar se prepriča, da so krivi njegovi vojaki.

Opat Št. Gallenski je praznoval ravno svoj god v gradu Wyl-u. Obilo gospode je bilo zbrane pri njem. Ravno so se razgovarjali, kako bi ugnali sovražnega grofa, kar pride sluga v dvorano ter naznani, da je grof Rudolf Habsburški sam pred gradom ter prosi, naj bi smel pred opata. Vsi gospodje se čudijo, kako bi mogel biti Rudolf tako nespameten, da bi prišel sam v roke svojemu sovražniku. Opat pa veli služabniku, naj spusti grofa v grad ter naj ga pripelje v dvorano.

Kmalu pride Rudolf, stopi pred zbrane, pa pravi: „Visokočastiti gospod opat! Prepričal sem se, da je pravica na Vaši strani. Vračam Vam torej iz svoje volje, kar je Vašega. Pozabiva sovraštvo in bodiva prijatelj!“ — Vesel mu poda opat roko, spravi se ž njim ter ga povabi na gostijo. Postala sta si tako dobra prijatelja, kakor sta si bila prej gorka sovražnika.

Rudolf si je bil priboril velike slave, ali sovražnikov je imel tudi dosti. Posebno gorki so mu bili Baseljani, prebivalci mesta Basel. Vojska z njimi je trajala, kakor navadno v onih časih, dolgo. Baseljani so pošiljali svoje trume proti Rudolfu in so mu delali škode, kolikor so le mogli. Rudolf pa je izkušal škodovati nasprotnikom tudi po svoji moči. Tako se je vlekla stvar celi dve leti. Naposled pride Rudolf s svojo vojsko pred mesto Baselsko in je začne oblegati. Naskakoval je ozidje, ali sovražniki so se branili hrabro; ni jim mogel do živega. Počasi so pa uvideli Baseljani, da se dolgo vendar ne bodo mogli braniti. Zato prosijo grofa Habsburškega za premirje s tem pogojem, naj razsodijo razsodniki med njimi in naj se podvrže vsaka stranka razsodbi. To je bilo meseca oktobra leta 1273. Rudolf ni preival rad krvi, zato pristane na pogoje. Obe stranki si volite svoje zastopnike razsodnike in jih povabite, naj pridejo pred mesto, naj preiščejo stvar in razsodijo. Med razsodniki Rudolfovimi je bil tudi njegov svak, grajski grof Norimberški (Nürnberg). Anti se ve da je pa trajalo dalje časa, predno so se mogli zbrati razsodniki, ker ste bili izvolili obe stranki može, ki niso bili ravno v bližini doma, ker bi bili mogli biti taki pristranski. Do razsodbe ostali ste vojski v svojih taborih.

II. Rudolf, rimsko-nemški kralj.

Oglejmo si nekoliko, kako se je godilo tedaj po rimsko-nemškem cesarstvu.

Leta 1250 bil je umrl Friderik II. Njegov sin Konrad umrl je že leta 1254., komaj šest in dvajset let star. Njegov sin Konrad je bil še le dve leti star. Ko odraste nekoliko, napravi se na pot na Italijansko, da bi si priboril zopet kraljestvo Sicilijansko. Ali sreča mu ni bila mila. V bitvi pri Tagliacozzo (beri: Taljakoco) premagal ga je Karol Anžovinski, tadajni kralj Sicilijanski, in ujame Konrada samega in njegovega prijatelja Friderika Badenskega. Sovražnik obsodi oba k smrti. Dne 29. oktobra 1268 odsekal je rabelj na trgu Napolitanskem obema glavi.

Po Nemškem so nastale strašne homatije. Knezi niso bili složni, vsak je vlekel na svojo stran in je izkušal pomnožiti si svoje imetje. Vsaka stranka si je volila svojega cesarja. Ena je volila Riharda Kornvalskega, brata angleškega kralja, druga pa Alfonza X. Kastiljanskega. Prvi je prišel parkrat na Nemško in je prinesel bogatih darov onim knezom, ki so ga bili volili, drugega pa celo ni bilo nikdar v deželo, kateri so ga bili postavili za cesarja. Tako prav za prav ni bilo vladarja. Vitezi so gospodarili na svojo roko. Ob cestah in rekah so napadali mirne potnike in kupce ter plenili njihovo blago, ali so pa vojevali s svojimi sosedi, da bi jim vzeli posestvo in pomnožili svoje. Sodnika ni bilo, pravice ni bilo najti, kajti le močna pest je veljala. Posebno slaba se je godila kmetom. Oholi velikaši požigali so jim hiše in jemali živino in blago, razuzdanci na lovu so teptali njihovo

zito. Krivica upila je proti Bogu! Ali kaj je pomagalo, najti ni bilo moža, kterega bi bili mogli posaditi na prestol, da bi ukrotil ošabne gospode. Gospodov je pa bilo sila veliko. Delili so jih v duhovske in posvetne stanove. Duhovski stan je štel 6 nadškofij, 37 škofij, 70 opatij in tri duhovne vitežke rede; posvetni stan pa 4 kneze volilce, 6 vojvod, 30 pokneženih grofov in 60 samostojnih mest. Torej jih je bilo vsega že dvesto in trinajst. Če pa pomislimo, da je bilo še veliko posameznih vitezov, podložnih sicer prejšnjim, ki so pa tudi delali na svojo roko, bomo uvideli kmalu, kako težko je bilo krotiti toliko množico, v kateri je izkušal vsak loviti le za se, za cesarstvo v obče se pa ni brigal nikdo.

Siromaki podložniki si niso vedeli pomoči; na skrivnih krajih zbirali so se reveži in so obsodili marsikakega trinoga. Kar na enkrat so našli takega obešenega ali zabodenega in poleg njega list s skrivnimi znamenji, ali pa nož s čudnimi črkami, kar je naznanjalo, da ga je obsodila taka skrivna ‚fema‘. Mesta so se pa družila med seboj, da so varovala svoje pravice in kupce na potu.

Tako je šlo tri in dvajset let. Ta čas so si bili osvojili knezi tudi mnogo pravic, ktere so bile prej cesarske in državne. Tem gospodom se ve da ni bilo po volji izbrati novega cesarja, ki bi bil mogočen, pa bi od njih tirjal te pravice nazaj. Trebalo je torej takega, ki bi ne bil premočen, pa bi vendar mogel krotiti roparje in braniti kupčijo in podložne, ki bi pa ne storil nič brez privolitve knezov volilcev.

Po cesarstvu samem se je bilo že rodilo prepričanje, da treba domačega cesarja. Papež Gregor X. sam je deloval tudi na to, da bi se izvolil nov cesar.

On je pregovoril kasneje Alfonza Kastiljskega, ki tako svojega cesarstva še pogledat ni bil prišel, da se je odpovedal prestolu. Ker so se pa nemški knezi le obotavljali in niso hoteli voliti novega cesarja, poroči jim papež, da bo izvolil on s svojimi kardinali novega vladarja, če ga sami nečejo voliti.

Knezov volilcev bilo je sedem, trije duhovni in štirje posvetni. Med prve so spadali nadškofi Moguntinski (Mainz), Trevirski (Trier) in Kolinski (Köln), med posvetne pa vojvoda Albreht II. Saksonski, ki je bil državni maršal, mejni grof Ivan II. Braniborski, kot državni komornik, Ludovik Strog, vojvoda Bavarski in palatinski grof ob Renu, kot državni stolnik, in mogočni kralj česki Otakar kot državni točaj. Nadškof Werner Moguntinski skliče torej volilce, naj pridejo koncem meseca septembra leta 1273 v Frankobrod ob Menu (Frankfurt am Main).

Ali prišlo jih je le šest. Otakarja ni bilo, ker je mislil, da bodo izvolili njega.

Začno se posvetovanja. Tri dni so se pogovarjali volilci. Nadškof Werner predlaga grofa Rudolfa Habsburškega, s katerim se je bil seznanil, ko ga je bil spremljal ta po Švici na potu v Rim. Priporočal ga je posebno s tem, da je pravil, kako je ukrotil Rudolf posamezne viteze, kako je branil podložne. Opominjal je pa tudi, da Rudolf ni nikakor tako mogočen, ne bilo bi se bati, da bi hotel morda prikrajšati pravice vojvodam in knezom. Vsi drugi volilci so že poznali Švicarskega grofa, nekteri osebno, nekteri pa po poročilih znancev in prijateljev. Nobeden ni bil še slišal kaj slabega od njega. Vedno jasneje se je kazalo, da bi bil on najbolji. Mislili so sicer tudi na českega kralja Otakarja, ali bali so se ga vsi, ker je bil premogočen.

Na dan sv. Mihaela leta 1273 izvolili so torej Rudolfa za rimsko-nemškega kralja, in vojvoda Ludovik, palatinski grof ob Renu, razglasil je slovesno zbranim gospodom in zbranemu ljudstvu:

„V imenu presvete Trojice razglašam celemu svetu, da je izvoljen pravilno volitvijo grof Rudolf Habsburški!“

Na to odpravijo knezi volilci državnega maršala, naj poroči to novico Rudolfu.

Rudolf je bil s svojo vojsko še vedno pred Baselskim mestom, čakal je, da pride grajski grof Norimberški, kterega je bil izvolil za razsodnika v svoji pravdi z Baseljani. Ali ta je bil pri volitvi. Delal je za Habsburžana. Ko izve ta izid volitve, sede na konja in hiti v Švico, da bi poročal Rudolfu veselo novico. Pozno po noči pride v tabor. Nemudoma izbudi grofa in mu poroča, da je voljen za cesarja. Skoro ni hotel verjeti Rudolf, ko se pa prepriča, da govori Norimberžan resnico, pravi: „Mir bodi vsem; oprostite vse jetnike!“ Veseli ga pozdravijo vojaki, ko izvejo novico, hitro izpusté vse ujete sovražnike in ti hité še po noči v mesto razglaševat, kaka čast je dosegla sovražnika. Drugo jutro odpro se mestna vrata in poslanci pridejo poklanjat se novemu vladarju. Sovražstvo je bilo minulo, vse se je veselilo novega gospodarja.

Rudolfova žena pride tudi v tabor. Z veliko slavo so jo sprejemali povsod, kamor je prišla, še Baseljani ji pridejo nasproti in podarijo devet sto mark za pot v Aachen, kjer je bilo kronanje. Rudolf sede s svojim spremstvom na ladijo in se pelje po Renu dalje. Povsod so prihajali ljudje pozdravljat ga, mesta in gradovi so mu pošiljali darov, vina,

žita in drugih stvari za pot. Mnogi vitezi in gospodje so se mu pridružili tudi, ker so hoteli videti slavnost kronanja. V Frankobrodu mu pridejo knezi volilci nasproti, izročé mu znamenja njegove nove časti in ga spremijo dalje v Aachen, kjer so navadno devali novim cesarjem krono na glavo.

Od vseh strani so vreli ljudje k svečanosti. Zgodovinarji pripovedujejo, da se je zbralo nad 200.000 ljudi k tej slavnosti. Ljudje so občudovali novega kralja. Bil je visoke postave (meril je sedem črevljev), obraza bledega, podolgastega, nebradatega, nos je imel krepak in dolg, obrvi tenke in visoko obočene, lase rujave, deloma osivele. V svojem vedenju je bil prijazen, priprost in šaljiv. Dne 24. oktobra leta 1273 djal je nadškof Kolinski kraljevi kroni na glavo Rudolfu in ženi njegovi, ktera se je imenovala kot kraljica in cesarica Ana.

Po kronanju zbrali so se knezi pred Rudolfom, da bi jim potrdil posestva, ktera so imeli od države, in bi mu prisegli zvestobo. Ali manjkalo je državnega žezla. Nekteri so že mislili, da bi vse ne veljalo nič, ko bi cesar ne imel žezla v roci. V tej zadregi stopi Rudolf k altarju, vzame križanega Izveličarja v roko, poljubi ga in pravi: „To je znamenje onega, ki je rešil nas in ves svet; to mi bode rabilo tudi mesto žezla!“ In glej! nikdo ni ugovarjal več, pobožno se priklonijo knezi, poljubijo sv. razpelo in prejmejo potrdilo svojih posestev.

Rudolf pa napiše hitro pismo papežu, v katerem mu naznanja, da je postal cesar ter ga prosi blagoslova za težek svoj posel.

Mesto in gospoda pripravila je velike slovesnosti. Pet dni bojevali so se vitezi. Velik prostor

so bili ogradili. Za grajo bili so pripravljene sedeži za kralja in za povabljenе goste. Ljudstvo se je gnetlo okolo gledat tako svečanost. Ko zatrobijo trobentači, prijezdita po dva viteza na prostor, pozdravita zbrane in se postavita drug proti drugemu. Na to se zakadita drug proti drugemu; vsak je izkušal pahniti nasprotnika s kopjem raz konja. Kdor je zmagal, zadobil si je veliko slavo; cesarica sama delila je zmagovalcem bogate darove.

Na glavnem trgu je bila pripravljena velika gostija. Nalašč so bili postavljeni studenci, iz katerih je teklo samo vino, tu rudeče, tam pa belo; kdor je hotel, mogel je natakati kolikor mu drago. Na sredi trga so pa pekli na velikanskem ražnju celega vola, v kterega so bili zašili divjačine, kolikor je je moglo vanj. Prvi kos pečenke odrezali so za cesarja; drugo ostalo je za ljudstvo. Kdor je le mogel blizu, odrezal si je po svoji volji, da, celo kosti in raženj spravljali so ljudje za spomin na ta dan. Za uboge dal je razmetati cesar za 2000 marek srebernega denarja med narod. Na drugem mestu bilo je nasutega ovsa velik kup za cesarjeve konje. Cesarjev konjenik je prijahal z obilnim spremstvom po ovsa. Zabredel je v kup, da je bil oves konju do trebuha, napolnil je merico ovsa in ga je nesel v cesarjev hlev. Drugi oves ostal je za gledalce, ki so se gnetli po mestu. Kmalu ga ni ostalo ni zrna več.

Obilo opravka imel je novi vladar. Mnogo je prihajalo ljudi iskat pravice, mnogo jih je prosilo, naj jim potrdi, kar so bili dobili od prejšnjih vladarjev. Rudolf je vprašal povsod kneze volilce, ali so zadovoljni s tem, kar je odločil on in si jih je pridobil vse. Pozabil pa tudi ni na svoje otroke.

Imel je tri sinove in sedem hčerek. Že tedaj so začeli snubiti mogočni knezi njegove hčerke. Še v Aachenu zaročil je najstarejšo, Matildo, z vojvodom Ludovikom Bavarskim, drugo, Agnezo, pa z vojvodom Albrehtom Saksonskim. Tako si je pridobil pomoč mogočnih teh dveh gospodov, da je mogel lože gospodariti. Pozabil pa tudi ni svojih prijateljev in onih, ki so mu bili storili kedaj kaj dobrega. Marsikoga je povzdignil med viteze, marsikomu je dal kaj državne zemlje za vžitek. Ko so se bojevali vitezi njemu na čast, zapazi kralj priprostega meščana med gledalci. Hitro pošlje služabnika po-nj. Vesel ga objame in poljubi, ko pride ptujec med krasno oblečene kneze. Ko mu pa odkaže sedež celo na svoji strani, začno vihati nekteri ošabneži svoje nosove, češ: „Tak priprost meščan ni za našo družbo!“ Rudolf zapazi to, ustane, pa pravi: „Ta mož mi je rešil nekdej življenje, ko sem bil še priprost grof. Ko bi njega ne bilo, tudi mene, cesarja, bi ne bilo.“ Na to pripoveduje strmečim poslušalcem, da so ga bili obkolili enkrat Regensberžanovi vojaki ter mu ubili konja. „Ni mi bilo več rešitve“, pripoveduje dalje, „kar mi priskoči ta mož, Jakob Müller iz Züricha, na pomoč. Posadi me na svojega konja; srečno utečem svojim sovražnikom. Od tega dneva ga nisem videl do današnjega dne. Ali mu za to ne gre sedež na moji strani?“ Knezi so bili obmolčali vsi. Nobeden se ni spodtikal več, da ga je počastil kralj tako; še gnetli so se okolo meščana ter mu stiskali roko. Hvalili so vladarja, ki ne zabi svojih dobrotnikov.

Konečno se napoti domu. Ali tudi na potu bilo je opravka dosti. Od vseh strani so vreli ljudje vkupaj. Niso hoteli le pasti svoje zvedavosti, mnogi

so prihajali pritoževati se zoper krivične gospode, ki so zahtevali od svojih kmetov več davka, kakor je bilo prav, ki so pobirali od kupcev davek za to, da so smeli voziti svoje blago po cestah i. t. d. Kmalu je videl Rudolf, koliko težav bo še imel, predno bo mogel pomiriti deželo in dati vsakemu pravico. Že v Spiri (Speier) razglasi povelje, da si ne sme pomagati nikdo sam, če misli, da mu je storil kdo kaj krivega, ampak da mora počakati razsodbe cesarjeve ali njegovih uradnikov. Ob enem razglasi tudi, da mora oddati vsak, ki si je osvojil kako pravico, pa mu je cesar ni potrdil, to pravico, naj cesar odloči, komu gre. Ali marsikak gospod se ni hotel ukloniti. Tako pri grofu Hessenskem vsa opominjanja niso pomagla nič. Vedno je napadal posestva kneza Mogunjijskega. Ker ga ni mogel ustrahovati Rudolf z dobrim, prijel ga je s hudo. V Zúrichu ga proglasi za sovražnika in pošlje svojega vojskovodjo z obilimi vojaki proti njemu, ki ga kmalu ukroté tako, da je prišel prosit odpuščanja.

Za spomlad leta 1274 sklical je papež cerkven shod v Lyon na Francoskem. Tudi Rudolf pošlje svojih poslanca tja, ker ga papež do sedaj še ni bil potrdil in se tudi dosedanji nemški kralj Alfonz Kastiljski ni bil še scela odpovedal nemškemu kraljestvu. Poslanca Rudolfova sta prisegla torej v imenu svojega gospodarja, da bo prepuščal papežu vse darove in vse pravice, katerere so mu podelili dosedanji nemški kralji, in papež je potrdil 27. septembra 1274 Rudolfa kot rimsko-nemškega kralja. Alfonz Kastiljski se je pa odpovedal svojim pravicam do rimsko-nemškega prestola. Tako si je utrdil Rudolf svoje kraljestvo.

III. Razmere po Avstriji.

Kaj se je godilo med tem po Avstrijskem? Vojvoda Friderik II. s priimkom „Bojeviti“, zadnji Babenberžan, je bil podedoval od svojega očeta vojvodini Avstrijo in Štajersko in one dele Kranjske, ktere je bil kupil Leopold VI. 5. aprilja leta 1229. od brižinskega škota. Ali 15. junija 1246 izgubil je Friderik v boju z Madjari na Litavi svoje življenje. Ž njim je izumrla slavna rodovina Babenberžanov v moškem kolenu. Od vse te imenitne rodovine živeli ste tedaj le še dve ženski, Friderikova sestra Marjeta in njegova nečakinja Jera (Gertruda), ktera se je omožila s starejšim sinom českega kralja, Vladislavom, mejnim grofom moravskim. Ali ta umrje že 3. januarja 1247. Nemški cesar Friderik II. postavi torej Otona grofa Ebersteinskega za državnega namestnika po Avstrijskih deželah. Ali papež Friderika II. ni priznaval za cesarja, ker ga je bil izobčil iz cerkve; zato pokliče Marjeto in Jero pred se, izroči Jeri avstrijske dežele in jo poroči z mejnim grofom Hermanom Badenskim. Ta pa ni bil močen zadosti, da bi osvojil te dežele, posebno, ker ga plemenitaši niso imeli radi. Ali tudi cesarjev namestnik se naveliča kmalu sitnosti, kterih mu ni delal le nasprotnik, ampak tudi podložniki sami. Cesar postavi torej drugega namestnika v Avstriji, Štajersko in Kranjsko pa izroči v varstvo grofu goriškemu Majnhardu. Ker pa tudi ta dva nista opravila ničesa, postane velik nered po deželah, kteri je še naraščal, ko umre l. 1250 Herman Badenski in kmalu potem tudi cesar Friderik II. Sicer je bil izvolil ta v

svoji oporoki vojvodom svojega vnuka, ali že prihodnje leto pokosi še tega bela smrt.

Zmešnjava postajala je vedno večja. Plemenitaši, ki niso imeli gospodarja, kateri bi jih bil mogel krotiti, so gospodarili po svoje. Ropali in vojskovali so se, da se je opustošilo, kakor pravi tedanji pesnik, veliko vasi, ker so ugrabili bogataši revežem premoženje. Nikdo ni bil varen, ne romar na božjem potu, ne kupec pri svoji trgovini. Naj huja je pela revnim kmetom in meščanom; še duhovniki niso bili varni. Celó cerkvene dohodke so si osvojevali oholi plemenitaši.

Počasi se pa zbere stranka, ki je želela novega močnega gospodarja. Takega najdejo s sinom češkega kralja, z Otakarjem. Ta pride po zimi l. 1251 na Dunaj. Veseli so ga bili Dunajčani in vsi drugi, ker so upali, da bo napravil mir po deželi. Posebno ga je podpirala duhovščina. Da bi ovrigel tudi zapreko, katero bi mu bili mogli staviti oni, ki so mislili, da imajo ženski potomci babenberške rodovine še neko nasledno pravo, poroči se l. 1252 z Marjeto Babenberžanko.

Na Štajerskem so bile razmere manj ugodne za Otakarja, ker so si želeli nekteri plemenitaši za vojvodo Henrika Bavarskega. Temu obljubi ogerski kralj Bela IV. svojo pomoč. Že l. 1252 začne se tedaj boj. Divje so razsajale ogerske čete po zemlji. Ali Otakar jih izpodi kmalu iz dežele.

Dne 22. septembra 1253 umrje Otakarjev oče in sin prevzame česko kraljestvo. Ker je imel torej veliko opravka doma, sklene mir z ogerskim kraljem in prepusti južno vzhodni del Štajerske Beli. Po Avstriji pa razglasi Otakar deželni mir ter ga brani krepko. Več nemirnih plemenitašev, ki se niso hoteli pokoriti, dene ob glavo. Kmalu je bilo vse mirno.

Leta 1254 pride veliki mojster nemškega viteškega reda na Česko prosit Otakarja, naj se udeleži križarske vojske zoper malikovalske Pruse. Kralj česki se je hotel izkazati udanega služabnika veri krščanski, nabere torej silno vojno kakih 50—60.000 mož in jo udari v hudi zimi proti Prusom. Debelo ledovje je pokrivalo močvirno deželo. Pogani se niso mogli ustavljati, podvrgli so se in dali so se krstiti.

Med tem je bil umrl rimski cesar Viljem Holandski in nemški knezi so celo ponujali Otakarju krono, ali on je ni maral. Zato ste volili nasprotni stranki vsaka svojega, kakor smo že videli. Otakar nenda zato ni hotel postati nemški kralj, da je širil tem laže svoje vladarstvo.

Isti čas se je zamotal zopet v vojsko z Madjari. Ker se tedanji nadškof Solnograški Filip ni hotel pokoriti papežu, odstavil ga je ta in je imenoval škofa sekovskega Ulrika nadškofom Solnograškim. Začne se razprtija med tema dvema. Otakar pomagal je Filipu, ogerski kralj pa Ulriku. Ali zadnji je moral zastaviti madjarskemu kralju mesto Ptuj na Štajerskem za 3000 marek. Bela IV. udari hitro na Koroško proti Filipovemu bratu. Korošci ga pa natepejo in zapodé na Štajersko nazaj. Štajerci pa tudi niso bili zadovoljni z ogersko vlado. Izpuntajo se torej in pritisnejo tako silno na Madjare, da jih prepodé v ednajstih dneh popolnoma iz dežele. Ker so se pa bali, da bo prišel Bela z vojsko nazaj in jih kaznoval, pokličejo Otakarja na pomoč. To mu je bilo kaj všeč. Grofa Hardeškega jim pošlje na pomoč in ubrani deželo leta 1260. novega napada.

Madjari so videli, da si Štajerske ne morejo priboriti nazaj, če ne premagajo prej českega kralja.

Spomladi leta 1260. zberó silno vojsko. Pridružjo se jim tudi njihovi slovanski zavezniki: Srbi, Bóšnjaki, Bolgari, nekaj ruskih in poljskih knezov. Imeli so vsega kakih 140.000 mož. Tudi Otakar se je pripravljaj na boj. Zbere si 100.000 vojakov, Čehov, Avstrijcev, Štajercev, sileških in nemških zaveznikov. Na Moravskem polju, na severnem obrežji Donave, ste si stale vojski nasproti. Morava je tekla med njima. Avstrijci so komaj čakali boja. Grof Hardeški se dá prevariti. Z malim spremstvom napade neprevidno močno krdelo ogersko, ki je nadlegovalo Otakarjevo vojno. V Mravljínčjem Dolu (Ameisthal) ga zasačijo sovražniki in ga ubijejo z vsemi spremljevalci.

Ne Otakar, ne Bela si ni upal prekoračiti Morave. Zato pošlje česki kralj poslanca k ogerskemu in mu stavi predlog, naj dovoli njegovi vojski, prekoračiti Moravo, ali pa naj pride sam na česko stran. Bela se odloči za poslednje. 12. dan meseca julija bil je odmerjen za prehod, 13. naj bi se pa udarili vojski. Madjari pa prebrodijo reko koj po noči 11. julija in začnejo pritiskati že 12. o poludne na Čehe pri Kresenbrunn-u. Akoravno prevarjeni postavijo se Otakarjevi vojaki krepko v bran. Ogri so imeli le lahke konjike, Otakar je imel pa samih Čehov 7000 oklopnikov, železom oboroženih od nog do glave. Tem se Madjari niso mogli ustavljati, kmalu so bežali. 18.000 so jih ubili, 14.000 jih je pa utonilo v Moravi. Ker pa Otakar ni hotel rušiti velike države ogerske, dogovoril je mir z Belo, le Štajersko mu je moral prepustiti vso. Celo pogodbo sta pa postavila pod poroštvo papeževo, ki bi naj kaznoval vsak prelom z globo 10.000 marek.

Še tisto leto pride Otakar v Gradec. Tu je praznoval božične praznike in je podaril cerkvam in samostanom velike pravice. Škofa olomuškega Bruna si postavi za namestnika.

Da bi pa postavil Otakar svojo vlado še na trdnjšo podlago, prosi tedanjega rimskega kralja Riharda Cornwaleskega, naj mu dá slovesnim pismom v fevd *) česko kraljestvo in vojvodini Štajersko in Avstrijo. To stori Rihard s pismom dne 2. avgusta 1262. Tako postopanje ni bilo navadno, ker je moral prihajati oni, ki je od kralja hotel dobiti kak fevd, osobno pred njega, moral je priseči zvestobo pred pričami i. t. d. Radi tega trdijo nekteri zgodovinarji, da to pismo ni veljalo nič. — Bil je Otakar tedaj še mlad, lep mož, temne barve, srednje velikosti, širokih prs, velikih ust, pogumen, moder in izgovoren, osobno hraber, dober državnik ali slabeji vojskovodja od Rudolfa Habsburškega. Vsi hvalijo njegovo radodarnost, pobožnost in milosrčnost do ubogih. Nekteri letopisi mu očitajo sicer, da je bil krvoločen samosilnik. Ali to izvira le od tega, ker je bil strog nasproti pleme-

*) Po tadanjem pravu delili so posestva v alode in fevde. Alode so imenovali ona posestva, ktera so bila prava lastnina svojega gospodarja, s kterimi je mogel razpolagati popolnoma po svoji volji. — Ker so pa imeli kralji več sveta, kakor so ga mogli obdelovati sami, dajali so dežele ali tudi posamezne graščine v najem plemenitnikom, ki so morali iti za to za nje v vojsko, kadarkoli bi jim kralj ukazal, ali so mu pa morali opravljati za to državne ali dvorske službe. Tako posojeno zemljišče so imenovali fevd. Kdor je imel torej od kralja ali kakega drugega posestnika alodijevega kak fevd, je imel le vžitek od njega; imenovali so ga torej vazala. Sprva so ostajali fevdi lastnina obdarovanega plemenitnika le do njegove smrti, počasi se je pa ukoreninila navada, da so ostajali fevdi vazalom, dokler jim ni izumrlo moško koleno.

nitašem, ki niso hoteli mirovati; ker je branil cerkev, meščane in kmete njihovega nasilstva.

Koncem leta 1267 loti se druge križarske vojske proti Prusom. Prosil je bil namreč papeža, naj ustanovi za Česko, Moravsko in za dežele, ktere je mislil priboriti si od Prusov, nadškofijo v Olomucu. Ali sreča mu ni bila mila. Brez vspeha se je moral vrniti domu in papež mu ni mogel izpolniti želje, ker imel je nadškof Moguntinski stare pravice do teh dežel.

Po Koroškem, Kranjskem in po Slovenski Krajini gospodaril je tedaj vojvoda Ulrik. Ta zapusti v pogodbi dne 4. decembra 1268 vsa svoja posestva, dežele in fevde Otakarju, svojemu bratu Filipu pa prekrbi oglejsko škofljo. Že 27. oktobra 1269 umre vojvoda Ulrik in Otakar pošlje svojega poslanca, naj prevzame v njegovem imenu vlado na Koroškem in Kranjskem. Ali Kranjci se mu upró. Dne 2. novembra 1269 se zberó v Ljubljani v poslopju nemškega reda (v Križankah) ljubljanski grajski poveljnik Rudelin, Herman Rabensteinski, Gerold in Oton Turjaška in Gerloch Hartemberški ter sklenejo, da bodo zvesto služili Filipu.

Filip si osvoji kmalu celo Kranjsko in Koroško. Otakarjevi prijatelji pa tudi niso rok križem držali. Podpirali so ga posebno škofje in nekteri plemenitaši. Škof brizinski mu podeli vse fevde, ktere je bil imel Ulrik. Otakar udari najprej zoper ogerskega kralja, ki je podpiral Filipa. Hitro ga premaga, dogovori ž njim premirje, potem jo pa krene proti jugu. Meseca novembra pride s svojo vojsko v Slovenji Gradec. Tamo se pomudi nekaj dni, pa pride že pred 24. novembrom 1270 na Kranjsko, v Zatičino. Od tod se obrne proti Ljubljani. Tretji dan na vse zgodaj naskoči mesto in

si je osvoji; posadka na gradu se mu pa uda sama, ker vidi, da ni pomoči. Kmalu pride tudi Kamenik in Kostanjevica Otakarju v roke. On postavi Ulrika, točaja Habspaškega, za deželnega glavarja in se napoti čez Gorenjsko mimo Radovljice čez Trebiž na Koroško. Kmalu se ga polasti in odrine čez gore na Štajersko v Mursko dolino. V Judenburgu se snide z novim nadškofom solnograškim, kteremu podeli v fevd vsa posestva solnograške cerkve, ktere so imeli prejšnji avstrijski in štajerski vojvode. Mislil je čez Semernik na Avstrijsko. Ali še o pravem času izve, da prežé Madjari v Schottwienu na-nj. Bila je zima, debel sneg je pokrival gore, ali kralj se ne ustraši. Po drugem potu jo udari čez gore in pride srečno na Avstrijsko. Takoj začne boj z Madjari. Iz početka napredoval je dobro; pridobil je deželo do reke Vage; ali ob Rabnici se uname zopet boj 21. maja 1271, v kterem pa nobena stranka ni premogla. Škofje dogovoré pa mir med njima, po kterem je pridobil Otakar Koroško in Kranjsko.

V ta čas stavi štajerski letopis neko dogodbo, ki bi naj kazala, kako krvoločen je bil Otakar, ktera pa ni istinita, kakor priznavajo odlični izgodovinarji. Letopis pripoveduje namreč, da se je vračal Otakar sprejemši fevde od solnograškega nadškofa skozi Dravsko dolino proti Mariboru in so ga veseli pozdravljali kmetje in meščani. Povsod so se mu klanjali plemiči. Le Seifrida Marenberžana *) ni bilo, ker je bil bolan. Obrekovalci ga začrnijo in kralj ukaže, ko se vrne v Prago, naj primejo Marenberžana in

*) Seifrid Marenberžan je ustanovil nunski samostan v Marenbergu.

naj ga pripeljejo v stolno mesto. Ortolf Slovenjegraški dobi povelje, naj ga ujame. Povabi ga na gostijo, zgrabi ga in pošlje na Česko. Tam, pravi letopis, ga mučijo strašno in ga obesijo na vešala, tako, da mu je glava visela navzdol. Revež je živel še dva dni, dokler se ga usmili česki župan, ki ga je moral stražiti, in mu razbije glavo. Ali vse to je izmišljotina. Gotovo je le, da je umrl Seifrid Marenberžan med 6. decembrom 1271 in februarjem 1272 na potu v Prago ali v Pragi sami.

Dne 2. aprila 1272 unre rimski kralj Rihard. Alfonz Kastilski tako ni veljal nikdar nič. Papež Gregor X., kterege so bili izvolili kardinali dne 1. septembra 1271, se je pa potegoval krepko za to, naj si volijo Nemci novega kralja, kakor smo že videli. Kmalu po smrti Rihardovi se začne priprave za volitev. Nekteri letopisi pripovedujejo, da so ponujali nekteri volilci Otakarju to čast, da je pa ni hotel prevzeti. Ali dalo bi se misliti, da si je želel sam kaj takega. Gotovo je, da ni imel časa ukvarjati se z nemškim kraljestvom, ker se je moral bojevati zopet z Madjari.

Ne Otakar, ne udova kralja Štepana, ki je vladala v imenu svojega sina, desetletnega Ladislava, se nista držala strogo pogojev miru dne 13. julija 1271. Grof Egid Budamirski je bil izbežal k Otakarju in mu je izročil Požunsko trdnjavo. Kralj česki mu odkaže za to 2000 marek letnih dohodkov. To pa razsrdi drugega madjarskega prognanca, Henrika Kuseškega, tako, da se vrne na Ogersko in ubije tam Otakarjevega svaka Belo, glavo česke stranke na madjarskem dvoru. Tudi grof Egid pobegne v domovino nazaj in izroči mejno trdnjavo Požunsko zopet Ogrom.

Meseca marca 1273 prihrujejo Ogrri na Moravsko, Avstrijsko in Štajersko in priderejo po Dravski dolini celo na Koroško, plenijo, požigajo in odganjajo prebivalce v sužnost. Kmalu jih pride 30.000 zopet do moravske meje. Otakarjev vojskovodja se jim ustavi, ali pri Lavi ga premagajo in ubijejo. Otakar sam je zbiral svoje vojake v trdnem taboru ob reki Taji. Ko je bil gotov, plane nad sovražnike in jih pobije ter jih podi na Oggersko nazaj. Osvoji celo vrsto mest in tudi Rabo. Tam praznuje svojo zmago in podeli 50 vojakom viteštvo. Ko se vrne domu, izve, da je dobila nemška država novega vladarja, da so izvolili knezi volilci 29. septembra 1273 grofa Rudolfa Habsburškega, očeta naše cesarske rodovine.

IV. Borba med Otakarjem in Rudolfom.

Otakar, najmogočnejši knez tedajne nemške države, je bil razžaljen, ker njegovih zastopnikov pri volitvi še glasovati niso pustili. Pritoži se torej pri papežu, da so izbrali knezi izborniki, „nezmožnega grofa“ ter ga venčali, in prosi svetega očeta, naj ne dopušča, da bi postalo cesarstvo, kateremu se klanja ves svet, last osobam, katere zakriva neplemenitost imena in sramotno teži malha beraška! Hotel je ovreči volitev, ker njegovega glasu niso bili priznali. Ali papež mu odgovori, da on sicer priznava pravico Otakarjevo do volitve, da pa bi ne ovrгло volitve, če bi bili poslanci Otakarjevi tudi glasovali za koga drugega, ker bi bili stali samo s svojim glasom proti šestim. Zahteval je torej, naj se podvrže Otakar brez pogoja, akoravno je obetal ta, da pojde na križarsko

vojsko za štiri leta in se hoče udati potem papeževi razsodbi. Papež teh pogojev ni mogel sprejeti. Zatorej prizna Rudolfa za rimskega kralja in svetuje Otakarju, naj se sporazume z njim. Rudolf je moral zahtevati od vseh svojih knezov, da se mu uklonijo, ako je hotel postati res kralj, ne pa kraljeva senca, kakor so bili njegovi bližnji predniki. Ti so bili razdelili že skoraj vse pravice in vsa državna posestva raznim mogotcem, za vladarjeve pravice in državne dohodke se ni brigal nobeden. Rudolfovo rodbinsko premoženje ni bilo toliko, da bi se bil mogel opirati na-nje, moral je torej delati na to, da bi si pridobil rodbinsko last, da bi ne bil le senca pravega vladarja, le samo orodje v rokah svojih volilcev. Avstrija, Štajerska in Kranjska so bile državne dežele, Otakar jih je bil spravil sicer v svojo last, žrtvoval je mnogo, da jih je pomiril, ali njegova pravica do teh dežel ni bila popolnoma utemeljena, ker ufevdenje po Rihardu se ni bilo vršilo tako, kakor je zahtevala tadanja navada. Ali razumeti moremo upor Otakarjev, ker so bile njegove pravice — akoravno ne utemeljene popolnoma — vendar vsaj toliko vredne, kakor pravice onih, ki so si bili osvojili drugod državne lastnine. Ko bi se bil podvrigel koj v začetku, iztekla bi se bila stvar gotovo drugače.

Na dan sv. Martina leta 1274 sklical je Rudolf državni zbor v Norimberg. Ta je izrekel, da naj izterja kralj vsa državna posestva, kar jih je cesar Friderik posedoval pred svojim izobčenjem iz cerkve in da je izgubil Otakar vse svoje fevde, ker jih ni ponovil tekom enega leta, kakor je veleval običaj. Torej pozove Rudolf Otakarja na 23. januarja 1275 pred svoje sodišče v Würzburg. Česki kralj se pa ni

brigal za te sklepe, ker je menda upal, da bi mogel ukreniti drugače državni zbor, sklican na 15. dan maja 1275 v Avgsburg.

Papež je poizkušal med tem ohraniti mir med kraljema, svetoval je Otakarju, naj se sporazume z Rudolfom. Ali ta je ostal trmast. Pisal je papežu in mu je obetal, da pojde osebno v križarsko vojsko, ako mu izposluje papež v svojih deželah mir za šest let. Ko pride iz svete dežele, pravi, bode dokazal pred papežem z listinami svojo pravico do svojih dežel. Tega papež ni mogel obetati, ker so govorili državni zakoni zoper Otakarja. Ko se pa hoče sklicavati česki kralj celo na prihodnji cerkveni zbor, opusti papež dalje posredovanje in prepusti trdovratneža njegovi osodi.

Ker Otakarja ni bilo pred Rudolfovo sodišče v Würzburg, odda rimski kralj 27. februarja 1275 Koroško, Kranjsko in Slovensko Krajino v fevd Filipu Koroškemu. Na državni zbor v Avgsburg pošlje Otakar svoje poslance. Ali njegov zastopnik škof Sekovski se je obnašal nespametno. Pobiljal je Rudolfovo volitev in ugovarjal volilnemu pravu Otakarjevega zaveznika, vojvode bavarskega. S tem je pognal tudi slednjega prijatelja kraljevega v nasprotni tabor. Škof je bil tako nepreviden, da je razburil kneze tako, da ga je moral varovati Rudolf sam njihove jeze.

Še isto leto se snide Rudolf s papežem v mestu Lausanne ob Genevskem jezeru. Prišel je tja s svojo soprogo, z otroki in z obilnim spremstvom. Tamo se zaveže za križarsko vojsko in dogovori, da bo prišel prihodnje leto o binkoštih v Rim, da bi ga venčal papež za rimskega cesarja. Ali že 10. januarja 1276 umrje papež in domače homatije Rudolfu niso pripuščale, da bi bil šel v Rim se venčat.

Med tem začela se je rušiti Otakarjeva vlada po Koroškem, Kranjskem in Štajerskem. Ker je postopal strogo proti plemenitašem, ki so tlačili kmeta, postali so plemenitaši nezadovoljni. Madjari so hujskali in imenitni gospodje so bežali iz dežele iskat zavetja pri Rudolfu. Dne 24. junija 1276 izobči Rudolf Otakarja, ker vsa pogajanja niso pomogla nič. Z orožjem v roci sklene torej vzeti svojemu nasprotniku dežele, ktere si je bil osvojil. Zbere svojo vojsko in pomika se počasi proti sovražniku. Manjkalo mu je denarja ali trdno je zaupal na Božjo pomoč. Ko je prišel do Moguncije, pripoveduje neki letopis, vpraša ga neki plemenitaš: „Gospod, kdo pa oskrbuje vašo blagajnico?“ Kralj mu odgovori: „Nemam blagajnice niti drugega denarja, nego samo teh le pet beličev slabe kovine!“ Plemenitaš se začudi in pravi: „Kako pa hočete preskrbovati svojo vojsko?“ Rudolf ga zavrne: „Kakor mi je Bog dosehmal vedno pomagal, tako mi more pomagati tudi na tem potovanji!“

Tudi drugi so vedeli za cesarjevo zadrego. Taboril je pred mestom. Nekega mrzlega jesenskega dneva gre Rudolf v priprosti obleki v Moguncijo, zapazi v neki pekariji obilo žarjavice ter vstopi, da bi ogrel otrple ude. Lastnica pekarica vpraša priprosto oblečenega moža, kdo je. Ko se ta odreže, da je Rudolfov vojak, začne klepetava ženska takoj na vse pretege psovati tega kralja berača, češ, da je on kriv, da meščani ubožavajo. Na zadnje začne poditi svojega gosta iz pekarije. Ker le ni hotel z lepa iti, prime za korec ter ga pošteno polije. Ves premočen a vendar dobre volje se vrne kralj v tabor. Pri pojedini, katero so mu priredili z vsim sijajem, ukaže poslati vina in jedil oni pekarici, češ, da ji to

pošilja vojak, kateri se je bil na jutro tako dobro ogrel pri njenem ognji. Kako se prestraši ženska, ko v psovanem svojem gostu spozna — presvetlega kralja samega! Pride hitro, vrže se na kolena, prosi odpuščanja. — Ali smeje odgovori Rudolf, da ji ne prizanese, ako ne ponovi svojih psovek ter ga sedaj vpričo zbrane gospode ne ošteje tako, kakor je to bila storila zjutraj. In zares, na veliko radost vse družbe, se mora žena udati ter iz novega pričeti dolgo vrsto svojih psovek.

Ta novica raznesla se je kmalu po deželi in je pridobila srca vseh novemu kralju.

Veselega srca pomikala se je vojska dalje.

Po Rudolfovem načrtu bi bila imela prodreti njegova vojska v treh oddelih na Česko, Rudolf z glavnim oddelkom naj bi zgrabil neprijatelje preko Heba (Eger), drugi naj bi vojeval proti južnim deželam Otakarjevim, tretji pa skozi Solnograd proti Avstriji. Otakar je zbral svojo vojno okolo Tepla, da bi branil prehode pri Hebu in Domažlicah (Taus), Štajersko mu je varoval deželni glavar Milota, ob Donavi je pa stražil njegov zaveznik Henrik Bavarski.

Kranjskega in Koroškega polasti se Rudolfov vodja brez upora. Na Štajerskem se pa zberó 19. septembra 1276 v Rein-u nad Gradcem plemenitaši in se zavežejo, da bodo podpirali Rudolfa na vso moč. Hrabri Milota se brani s svojimi posadkami, vstaši se polaste Judenburga in kmalu se jim mora podati tudi Gradec. Tako hitro je bila uničena Otakarjeva vlada na Štajerskem.

Ali med tem so se predrugačile stvari tudi na severu. Prijatelji Rudolfovi pregovore Henrika Bavarskega, da se sprijazni z Rudolfom in odpre tako rim-

skemu kralju pot ob Donavi na Avstrijsko. Rudolf omoži celo svojo hčer Katarino s Henrikovim sinom Otonom. Rudolf je sklenil torej prijeti nasprotnika v Donavski dolini. Otakar izve, kako slabo se godi zanj, maršira torej proti jugu in dospe po mnogih težavah na Avstrijsko.

Že 18. oktobra pride Rudolf pred Dunaj, vsa mesta na potu so mu bila odprla vrata. Dunajčani mu pa niso hoteli predati mesta. Župan Paltram je bil glava Otakarjeve stranke. Pet tednov oblega Rudolf Dunaj, a ne more se ga polastiti. Otakar je pa stal na severu Donave in ni mogel črez reko, ker daleč na okolo ni bilo mostu in je prišel celo važni prehod pri Klosterneuburgu v Rudolfove roke.

Med tem vstanejo pa Otakarju sovražniki tudi za hrbtom, na Českem samem. Plemenitaši so mu bili že davno gorki, ker jih je krotil in varoval podložnike. Njegova vojna tudi ni štela več kakor 20.000 mož, Rudolfova je pa naraščala od dne do dne. V svoji zadregi počne misliti torej na mir.

Rudolfovo milo srce je bilo naklonjeno miru, akoravno je zahtevala stara navada in postava, da bi moral uničiti upornika. Pomišljal je tudi, da je dosegel že tako veliko in da konec boja ni nikdar gotov. Po kratkem pogajanju izvoli si Rudolf Ludovika Palatinskega in würzburškega škofa Berhtolda, Otakar pa mejnega grofa Otona Braniborskega (Brandenburg) in zvestega škofa Bruna, naj dogovore mirovno pogodbo. Na nekem otoku v Donavi so se zbrali ti možje in že 21. novembra 1276 je bila gotova pogodba. Vsakej stranki naj bi ostalo to, kar je imela v svoji lasti, ko se je sklepal mir. Otakarja oprostite državnega in cerkvenega izobčenja, sam se odpove

vsem pravicam do Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske, mora izpustiti vse ujetnike in sprejeti od Rudolfa v fevd svoji dedni deželi Česko in Moravsko. Da bi se utrdil mir še krepkeje, zaroči Rudolf češkemu prestolonasledniku svojo hčer in ji zastavi za doto del Nižje Avstrije onstran Donave, razven mest Krems in Stein, za 40.000 marek, Otakar pa zaroči svojo hčer Rudolfovemu sinu in ji zapiše v doto vse, kar je imel izroččenega in svojega po Avstriji tudi za 40.000 marek. Mir naj bi veljal tudi za ogerskega kralja. Češki in ogerski kralj naj bi vrnila drug drugemu vse, kar sta si osvojila.

25. novembra so sklenili mir in že tisti dan prišel je Otakar poklanjat se rimskemu kralju. Tudi to tako važno dogodbo okinčala je narodna domišljija. V navadni svoji sivi suknjici čakal je kralj svojega podložnika. Ko so ga opominjali njegovi prijatelji, naj bi se pokazal v kraljevem kinču, rekel je, pravijo, mirno: „Dostikrat se je že posmehoval češki kralj moji sivi obleki, danes se bo pa posmehovala moja siva suknja njemu.“ Seveda je bila težka stvar za Otakarja, ko je moral upogniti v krasni svoji obleki koleno pred rimskim kraljem.

Zdaj še le je odprlo Dunajsko mesto svoja vrata zinagovalcu. Mirovna pogodba zatrjevala je meščanom vse pravice, ktere so imeli do sedaj in je varovala tudi Otakarjeve prijatelje.

Rudolfova prva skrb je bila, da ustanovi mir za dežele, ki so bile prišle zopet v njegovo last. 3. decembra 1276 razglasi deželni mir za Avstrijo, Štajersko, Koroško in Kranjsko. Potrdil je plemstvu in duhovščini vse pravice, ktere sta uživala do sedaj. Plemenitaši si smejo zidati zopet gradove, le ne v

okrožji ene milje od bližnjega gradu. Posebne svobode podelil je Štajercem; potrdil jim je pravice in obljubil, da jim bo postavil za kneza le onega, katerega bode nasvetoval večji in boljši del deželnih stanov, in da jim ne bo treba prisegati zvestobe deželnemu knezu, dokler jim s prisego ne potrdi Rudolfovega pisma.

Ali vojna je bila stala mnogo denarja; zato je moral tirjati rimski kralj več davkov, kakor so jih plačevali do slej. Ali tudi to so plačevali radi, da je bil le red po deželah. Največ zaslug si je bil pridobil za Rudolfa grof Majnhard Tirolski, ki ni vodil samo kraljevih krdel, ampak mu je bil posodil tudi 30.000 marek. Zato je bil poročil že 15. februarja 1276 svojega sina z Majnhardovo hčerjo in mu je prisodil tudi Koroško in Kranjsko.

Ker ni mogel dati še Avstrije in Štajerskega svojima sinovoma, pomogli so mu škofje. Otakar je bil izgubil se ve da vsa cerkvena posestva, kolikor jih je imel po teh pokrajinah. Sedaj so pa oddali škofje te fevde Rudolfovim sinovom; ki so postali s tem kmalu najbolj imoviti posestniki po teh deželah. Zato pokliče rimski kralj tudi svojo ženo na Avstrijsko. Meseca junija l. 1277. pride kraljica na Dunaj, kjer so jo sprejeli meščani z veliko slavo in svečanostjo. Pridobila si je kmalu ljubezen vseh ljudi.

Otakar se je vrnil zopet v svoje dežele. Peklo ga je, da se je moral pokoriti svojemu nasprotniku. Posebno ga je oštevala njegova druga žena Kunhuta, da se je ponižal tako hudo. Kralja je skelelo to tem bolje, ker je vedel, da mu veliko njegovih plemenitašev privošči to neizgodo.

Razven tega je bilo še dosti določeb nejasnih in nedognanih, tako, da se je morala roditi razprtija tem bolje, ker je bilo tudi dosti hujskačev, kateri so naganjali Otakarja, naj poizkusi vendar zopet bojno srečo. Že spomladi prihodnjega leta zbrali so se poslanci Rudolfovi in Otakarjevi na Dunaji, naj bi dognali natanko vse one točke, ki v zadnji pogodbi niso bile jasne. Ti dogovoré meseca maja 1277 novo pogodbo. V tej se govori le še o poroki Otakarjevega sina z Rudolfovo hčerjo, kateri zapisuje oče v doto mesto Heb za 10.000 marek, o drugem zakonu se ni govorilo več in tudi ne, da naj bi ostajala Avstrija onkraj Donave českemu kralju. Saj tudi ni kazalo deliti avstrijskih dežel. Kar se tiče podložnikov, pogodili so se, da velja mir tudi za vse pomagache in služabnike Rudolfove po Českem in Moravskem. Vsem tem naj se vrnejo gradovi in posestva, ktera so bili izgubili, ker so pomagali Rudolfu. Tako je varoval rimski kralj svoje pristaše jeze českega kralja. Otakar torej še onih izdajalcev ni smel kaznovati, kateri so ga bili izdali tedaj, ko se je hotel bojevati z rimskim kraljem. Zato je začel ugovarjati Otakar kmalu proti temu določilu. Ali dogovorjeno je bilo po njegovih poslancih; ti so bili pritiskali v njegovem imenu njegov pečat na pogodbo. Vrhu tega Rudolf ni mogel trpeti pod svojim varstvom tako mogočnega in svobodnega kralja, kakor je bil Otakar. Rimski kralj Friderik II. bil je podelil 26. septembra 1212 českemu kraljestvu toliko pravic, da je postalo skoraj neodvisno. Česki kralji niso imeli drugih dolžnosti nasproti rimskemu kralju, kakor te, da so se udeleževali državnih zborov v Norimbergu, Bambergu in Meziboru (Merseburg) ter so morali pošiljati rimskemu kralju, kadar je po-

toval v Rim, 300 vojakov, ali pa plačati za to 300 marek. Po takem je bil česki kralj skoro neodvisen in lahko je bilo umeti, da se ni pokoril rad in je izkušal otresti se jarma. Ravno tako naravno je pa bilo, da se Rudolf ni mogel imenovati dejanskega kralja, dokler svojega nasprotnika ni ugnal popolnoma. Iskal si je zaveznikov. Takih ni bilo najti teško. Madjarski kralj ponujal je svojo pomoč že leta 1276, ker je hotel zahtevati za njo Štajersko ali pa Kranjsko deželo. Zatorej si je premislil Rudolf stvar in se tedaj ni hotel udati pogajanju. Sedaj je bila pa druga, Madjar ni zahteval več tolikega plačila. Dne 12. julija 1277 sklene Rudolf z mladim ogerskim kraljem Ladislavom prijateljsko zvezo, katero bi potrdil zakon med ogerskim kraljičem Andrejem in Rudolfovo hčerko Klementino. Obljubil mu je tudi, da mu bo pomagal, da si osvoji vse, kar mu je bil vzel Otakar. Tako si je pridobil mogočnega zaveznika. Vrhu tega je pa imel med českimi plemenitaši obilo prijateljev, za ktere se je potegoval proti českemu kralju. Kakor smo že omenili, določevala je pogodba, sklenjena meseca maja, da velja mir tudi za vse prijatelje Rudolfove, da torej Otakar še izdajalcev svojih českih ne sme kaznovati. Otakar je ugovarjal, da so to določbo sprejeli njegovi poslanci brez njegovega dovoljenja, ali Rudolf od svoje pravice ni hotel in ni mogel odstopiti. Pogajala sta se še vedno. Ker pa vsi dogovori le niso dosegli zaželenega cilja, stopi Otakarjeva hči Kunhuta, nekđaj zaročena Rudolfovemu sinu Hartmanu, v samostan. Otakar je obetal sicer, da bode pomagal nemškemu kralju po svoji moči vselej, kadar bo treba nemškemu cesarstvu, kakor vsi drugi državni knezi. On od-

pušča tudi svojim upornim plemenitašem ali za naprej tirja pravico, da sme postopati proti njim po starem deželnem pravu, kakor proti vsakemu svojih podložnikov, in da Rudolf ne bo smel prejemati in podpirati Otakarjevih poddanikov brez njegovega dovoljenja. Otakar je bil torej voljen opustiti vse pravice, ktere so mu dajale svoboščine Friderika II. iz leta 1212; le samostojnost svojega českega kraljestva si je hotel ohraniti.

Rudolf mu je odnehal tudi toliko, ker se je hotel zavezati, da Otakarja ne bo silil na svoj dvor pred enim letom; drugih zahtevanj Otakarjevih pa ni hotel nikakor dovoliti. Držal se je pogodbe iz meseca maja in se je potegnil odločno za uporne česke Vitkovece in druge njihove. Ko mu piše torej Otakar pismo, v katerem stavi zopet svoje pogoje, pretrga Rudolf dalje pogajanje, ker je videl, da bode rešilo to vprašanje samo orožje. Boja se mu pa tudi ni bilo bači, ker je imel mogočnega zaveznika in je imel še časa dovolj za pripravo. Po zimi ga nasprotnik tako ni mogel napasti, ker ga je branila široka reka Donava.

V. Bitva pri Suhih Krutih.

Še novembra leta 1277. se je dogovoril Rudolf natanko z ogerskim kraljem Ladislavom, kako bodeda postopala. Zavezala sta se, da se nobeden ne bo pogajal z nasprotnikom na lastno roko, ampak da bodeda delala vse v popolnem soglasju.

Vse je bilo dogovorjeno; zima sicer ni pripuščala mnogih priprav; zato so pa šla pisma na vse strani vabit prijateljev in iskat pomoči. Z Nemčije

Rudolf sam ni pričakoval mnogo pomoči, zahteval je je najbolj od sorodnih knezov in od onih, s katerimi je bil v zvezi. Posebno Avstrijci, Štajerci, Korošci in Kranjci so mu bili udani. Od njih je smel torej pričakovati in zahtevati obilo podpore.

Seveda tudi Otakar ni držal rok križem. Vendar se pa ni trdno nadejal zmage. Trdno je bil pa sklenil, da mora določiti boj vso stvar. Svojemu prijatlu je pisal pismo, v katerem trdi, da bo vstrajal in žrtvoval svoj zadnji belič za odločilni boj. Dobro je vedel tudi, da marsikteri nemški knezi zavidajo rimskemu kralju njegovo moč, da jim nikakor ni všeč, da se je izmuznil njihovemu vplivu. Posebno po severni Nemčiji so bili nekteri Rudolfu celo sovražni, da, mejni grofi Mišenjski in nekteri Turinžani so obljubili kralju češkemu svojo pomoč. Da so bili mejni grofje Brani-borski na Otakarjevi strani, umeva se lahko, ker so mu bili sorodniki. Prav tako so bili vojvodje Sileski že od nekdej česki prijatelji. Ali celo Bavarski Henrik ni bil prijatelj Rudolfov, ker mu ta obljubljene Gorenje Avstrije še ni bil izročil. Dalje je prosil Otakar pomoči od Poljakov. Knezom poljskim je pisal pismo, v katerem jim govori na srce, naj ne zabijo skupnega izvira in sorodnosti jezikov, naj mu pomorejo zoper skupnega nasprotnika. Opominja jih tudi, kolikokrat jim je že sam pomogel.

Ali tudi po izgubljenih deželah avstrijskih je imel česki kralj še mnogo prijateljev. Na Dunaji je osnoval celo župan Paltram zaroto zoper Rudolfa. Meseca maja 1278 pride pa ta zarota na dan. Paltram in vsi pristaši Otakarjevi so morali bežati iz mesta. To je pričalo Rudolfu, od kod mu preti nevarnost. Zato podeli Dunajčanom več svoboščin in jim potrdi dr-

žavno nezavisnost Dunajskega mesta in vse pravice Friderika II.

Dne 17. junija 1278 napoti se Otakar iz Prage v boj; ljudje so jokali za njim, kakor bi slutili njegovo nesrečo. Ves mesec dni se mudi po Moravskem in zbira svoje vojake in prestopi potem okolo sv. Jakoba avstrijsko mejo. Ker je pa bil slab vojskovodja, ni si upal udariti naravnost proti Dunaju; oblegal je manje gradove in manja mestica ter tratil tako čas. Šestnajst dni je oblegal Drozdovice (Drosendorf), dokler si je osvoji. Dvanajst dni se je mudil pred mestecem Lavo brez uspeha, tako, da so ga že tedaj nadlegovali hitri konjiki ogerski.

Veliko bolj odločno in možato postopal je Rudolf. Veliko bolje je bil preudaril vse. Ko izve, da se bližajo Madjari, gre jim nasproti, prekorači Donavo in zbira na Moravskem polji svojo vojsko. Z Nemškega jih ni bilo veliko, le nekaj stotin oboroženih vitezov. Tem več jih je bilo iz avstrijskih dežel. Štajerski plemenitaši, med njimi Kolo iz Vuzenic (Seldenhofen) in Friderik Ptujski, mu pripeljejo tisoč mož, škof solnogradski tristo. Mnogo jih je prišlo tudi s Koroškega in s Kranjskega.

Pri Marchecku se mu pridruži že tudi osem tisoč Madjarov, ktere je bil poslal kralj Ladislav naprej. Te pošlje Rudolf z oddelkom svojih nadlegovat Otakarja, ki je ležal še vedno pred Lavo. Tri dni so ga vznemirjali, predno se pomakne Otakar za njimi. Ali še zdaj si ni upal napasti Rudolfa, ki se še ni bil združil z glavno vojsko Ladislavovo, ki je stala še vedno onkraj Morave. Dne 22. avgusta pride ogerski kralj čez Moravo in koraka potem združen z Rudolfom proti Suhim Krutim (Dürnkrut). Do 25. bil je

še mir. Rudolf je pripravljaj vse za boj, pregledal je natanko pokrajino in se ustavi s svojimi komaj eno miljo daleč od Otakarja. Bilo je 26. avgusta v petek, na dan spominja Gospodove smrti, ko ste si stali vojski pripravljene na boj nasproti. Še 25. dobil je Otakar tajno poročilo, da je mnogo izdajalcev med njegovimi; zato skliče svoje plemenitaše, stopi brez orožja med nje in pravi: „Glejte, brez orožja stojim med vami. Če misli kdo na izdajo, naj me usmrti takoj samega. Bolje je tako, nego da pogubi jutri z menoj vred veliko tisoč možakov!“ Nikdo ne vzdigne roke.

Tisto noč se je sanjalo Rudolfu, da vidi bojevati se orla z levom. Dolgo sta se bojevala, nobeden ni zmogel. Konečno pa premore orel, lev obleži mrtev. To je bilo Habsburžanu veselo znamenje zmage.

Drug dan na vse zgodaj pripravljaj se je vsakdo na boj. Izpovedavali so se in zapisavali so svoje oporoče. Rudolfovi vojaki pripeli so si na prsi znamenje križa, „Rim in Krist“ jim je bil bojni krik, Čehom pa „Budějovice, Praga“. Ko ste stali vojski pripravljene nasproti, zadoni iz českih vrst bojna pesen: „Gospodine, pomiluj ny (nas),“ iz Rudolfovih pa:

„Sand Marey, Muter und Maid

Alle unsrew Not sey dir gechlait“ (t. j.

„Sveta Marija, mati in déva,

Tebi izročā naša se reva“.)

Počasi korakate vojski druga proti drugej. Zdaj trčite vkup. Kopja zazvené, meči zarožlajo, trobente trobijo — uname se krvav boj.

Bilo je okolo devetih zjutraj, Rudolf je bil razdelil svojo vojsko v štiri krdela, dve madjarski je vodil Matija grof Trenčinski; v tretjem so stali Av-

strijci; nosil jim je zastavo več kot stoletni starina Haselavski; četrto vodil je Rudolf sam v svoji priprosti obleki. Svoje rojake in goriške, kranjske, kroške in solnogradske viteze je bil zbral okolo sebe.

Na holmcu, ki zagraja ravnino proti zahodu, je stala njegova reserva, nekaj sto težkih konjikov; vodil jih je Ulrik Kapeller. Kako je razvrstil Otakar svoje, ni gotovo. Svojo reservo je bil izročil svojemu nekdanjemu deželnemu glavarju na Štajerskem Miloti, iz Dëdic.

Na levem krilu se zaženó Madjari nad Čehe. Letele so puščice nadnje kakor toča z neba, kmalu porinejo Ogri česka krdela proti Lavi. Na desnem Otakarjevem krilu bil je boj silen. Otakar sam ustavljal se je s českimi vitezi Rudolfu. Odlikovali so se Štajerci in Kranjci; sukal se je boj več ur, nobena stranka ni mogla prodreti. Na enkrat napno Čehi vso svojo silo. Z vso močjo pritisnejo nad Rudolfa. Neki vitez izmed Otakarjevih izpozna rimskega kralja, zakadi se nad njega, strašno mahne po njem; ali Rudolf prestreže udarec, ki vrže njegovega konja mrtvega na tla. Rudolf pade v strugo plitvega potočiča in konj se zvali nanj. Že mu preti smrt; zadušil bi ga bil težki konj ali pa bi ga bile poteptale železne konjske podkve, kar priskoči neki vitez. Srečno potegne svojega kralja izpod konja, posadi ga na svojega in ga reši. Bil je Švicar Henrik Walther iz Ramswaga.

Med tem so bili posekali drugi Rudolfovi vitezi českega viteza. Težko ranjen je ležal na tleh. Že so ga hoteli prebosti vojaki, kar zakliče Rudolf: „Bog ne daj usmrtiti takega junaka!“ ter ga da peljati iz boja in lečiti njegovo rano.

Komaj si oddahne nekoliko viteški Rudolf, že se zakadi zopet nad sovražnika. Z veselim krikom drve njegovi za njim. Osupnjeni postojé Čehi nekoliko. Mislili so, da je mrtev Rudolf; kmalu se pomaknejo nekoliko nazaj. Ta trenotek zapazi Kapeller s svojo rezervo. Kakor vihar se zakadi s svojimi neutrujenimi vitezi Čehom v stran; vsi Rudolfovi vojaki se ohrabrijo; s krikom: „Rim in Krist!“ zaganjajo se od vseh strani na sovražnika. Česki vitezi so bili že utrujeni od boja in od vročine, ali vendar se še bojujejo s kraljem na čelu. Hitro pošlje Otakar Miloti povelje, naj pritisne s svojo rezervo — ali Milota, izdajalec, bil je že izbežal z bojišča. S tem je bila odločena bitva. Hrabrih českich čet se polasti strah in groza, spusté se v divji beg; njim za petami pritiska zmagovalec. V tej nesreči se zakadi Otakar obupan z malim spremstvom v najgostejše sovražno krdelo. Zmago je bil izgubil, ni mu bilo več za življenje. Dolgo in srečno se bojuje, nikdo si ne upa blizu njega. Zdajci se pa zgrudi konj pod njim; Otakar pade brez zavesti na tla, utrujen od boja, zmagovalci ga zgrabijo kot ujetnika. Po viteški šegi bi bil varen. Ali nekteri, ki so ga bili sovražili že, ko je gospodaril na Štajerskem, ne brigajo se za svetost premaganega; razorožijo ga, čelado mu razbijejo na glavi in mu prebodó telo s sulicami in z meči. Ko je izdihnil svojo dušo, zapusté ga morilci; sramovali so se svojega dela. Pridejo pa fantalini, oropajo ga, izlečejo ga ter ga pusté ležati nagega v krvi.

Rudolf je bil izvedel veselo novico, da je njegov nasprotnik ujet, ali ni mogel hitro k njemu. Ukaže torej, naj skrbé za njegovo varnost. Ko je bil boj končan, hiti k Otakarju, ali najde ga ubitega, oropanega. Solze

mu stopijo v oči, ko vidi nemo truplo svojega nasprotnika, jasno pričo, kako nestalen je blesk človeškega življenja. Mrliča ukaže oprati in peljati na Dunaj. Sam jo pa udari za bežéčimi nasprotniki. Ni jim dal miru; še tisti dan jih podi tri milje daleč. Česka vojska je bila pobita popolnoma, nad 12.000 jih je zadela smrt v boju ali so jih pa pogoltnili valovi reke Morave.

Jako krepko je znal rabiti Rudolf svojo zmago, da je razkropil v malo dneh česko vojsko na vse strani. Ali znal je tudi ceniti svojega plemenitega nasprotnika. V pismu, s katerim poroča papežu svojo zmago, pohvali hrabrost Otakarjevo in pravi: „Dasi je videl kralj razgnana svoja krdela, sebe pa skoraj zapuščenega od vseh, vendar se ni hotel umakniti. Z orjaškim duhom in čudovito hrabrostjo se je branil, dokler ga ne ranijo naši vojaki na smrt in ga ne poderó na tla s konjem vred. Sedaj stoprav je izgubil sijajni ta kralj zmago in življenje. Ne naše sile hrabrost, desnica Boga v višavah ga je uničila.“

Da to niso bile puhle besede, pokazal je Rudolf tudi dejansko. Na Dunaji da pomaziliti truplo Otakarjevo in postavi je več tednov na ogled, da se je mogel prepričati vsak o smrti njegovi.

Kakor strela z jasnega neba zadela je novica Čehe. Plakal je ves narod za njim kakor za svojim očetom. Ginjenim srcem poročajo letopisci, kako so doneli zvonovi tužno po stoterih cerkvah v Pragi, kako se je gnetlo ljudstvo po hišah božjih, kako je molilo in prosilo, naj vzáme Bog dušo njegovo k sebi v nebesa. Tudi Nemci sami so žalovali po njem. Nemšk letopisec sam ga hvali, da je bil za njegovih dni mir po deželi. Nemška pesen ga slavi, da je bil

„lev v boju in orel v dobroti“ in toži: „Kdo bo skrbel zdaj za vdove in za sirote?“

Sedem mesecev je ležalo truplo Otakarjevo v samostanu očetov minoritev na Dunaji; po tem so je prenesli Čehi v Prago in je pokopali slovesno.

Tudi na drug način je kazal Rudolf svoje usmilenje s premaganci. Madjare, ki so hoteli pleniti po Moravskeji deželi, je odpravil domu in prepovedal je pleniti. Iz tega časa ohranila se je pripovedka, ki nam živo kaže njegovò dobro srce. Ko je gonil svoje sovražnike po bitvi, izbežali so bili prebivalci s svojim imetjem v goste lesove. Poletje je bilo vroče, studenci in potoki so bili usahnili. Manjkalo je vojakom hrane in celo vode. Še za kralja ni bilo dobiti požirka vode. Njegovo spremstvo se razkropi na vse strani iskat vode. Po dolgem času pridirjata dva viteza in prineseta vrč vode. Hlastno prime Rudolf vrč v roko, ali predno še nastavi vrč do ust, vpraša viteza: „Kje sta dobila vodo?“ — „Dolgo sva jezdarila okolo“, odgovori eden izmed nju, „vsi studenci in potoki so že suhi. Kar najdeva o poludne pod košatim drevesom na polju tropo ženjic, ki so ravno južinale. Imele so vrč vode pri sebi. Prosiiva jih za vodo, ali one nama je niso hotele dati. Ko pa potegnema meče iz nožnic, ustrašile so se in izbežale, midva sva pa prinesla vodo!“ — Ko sliši Rudolf te besede, odtegne vrč od vročih usten in pravi: „Ne! — voda, katero sta mi priborila z mečem, ne bo mi gasila žeje. Še ta trenotek nesita vodo onim nazaj, katerim sta jo uzela!“ Viteza osramočena sta morala izpolniti povelje kraljevo. Ta novica se je pa raznesla kmalu po deželi in je pridobila kralju mnogo prijatlov.

VI. Rudolf podeli Avstrijo, Štajersko, Kranjsko in Slovensko Krajino svojima sinovoma.

Zmaga Rudolfova je bila popolna. Sedaj se je pokazalo v najlepšem svitu človekoljubje kraljevo. Od vseh strani so prihajali poslanci moravskih mest poklanjat se mu. Ali ni se jim kazal kot zmagovit sovražnik, ampak kot dobrotljiv oče. Potrdil jim je vse pravice, ktere so imela od prej, da, dodal jim je še novih in je pazil strogo na to, da njegovi vojaki niso delali škode nikomur. Vsakemu je povrnil po svoji moči, kar mu je bilo poškodovanega. Tako se je priljubil kmalu celó svojim nasprotnikom. Cela Moravska se mu je pokorila.

Na Českem ste bili nastali dve stranki. Kraljica Kunhuta, vdova Otakarjeva, je poslala že meseca septembra poslance k Rudolfu, kateri so ga prosili v njenem imenu, naj prevzame varstvo Otakarjevih otrok, in naj vlada začasno na Českem, dokler bi izrastel kraljevič Vaclav do moških let.

Druge misli so pa bili plemenitaši. Ti se zberejo okolo Otona, mejnega grofa Braniborskega, ki je bil prihrul s 400 konjiki na pomoč. Hoteli so se ustavljati zmagovalcu. Ali kaj bi pomoglo še toliko krvi prelite za domovino. Kar Česka in Moravska združeni niste zmogli, tega tudi niso mogli doseči Otonovi vojaki in česki plemenitaši. Rudolf je bil prekoračil že česko mejo. Blizu Kutne Gore ste se postavili vojski druga proti drugi. K sreči ne pride do boja. Začno se pogajati. Rudolfovo dobro srce,

ki tako ni rado prelivalo krvi, napoti ga, da napravi novo mirovno pogodbo. On privoli, naj postane varuh kraljevih otrok in začasen vladar na Českem za pet let mejni grof Oton Braniborski. Za vojne stroške naj ostane Moravska zastavljena Rudolfu tudi na pet let. Da se pa mir utrdi tem bolje, naj se poroči kraljevič Vaclav, sin Otakarjev, z Rudolfovo hčerjo Jitko (Guto), Rudolfov najmlajši sin pa z Otakarjevo hčerjo Agnezo. Ti pogoji so bili za Rudolfa mnogo slaběji, kakor oni, ktere mu je bila ponujala Kunhuta, ali on se je bil naveličal boja, ker je skrbel raje za dobro svojih podložnikov, kakor pa za svojo korist.

V Iglavi se snide Rudolf s svojimi otroki, s Kunhuto in njeno deco. Tam so zaročili mlada dva para. Veselja ni bilo ni konca ni kraja, ker je bil dognan boj in ste mogli biti zadovoljni obe stranki.

Od tod se vrne Rudolf na Dunaj. Vsi meščani so ga pozdravljali navdušeno kot svojega vladarja. Ali miru še ni bilo za kralja. Sedaj je trebalo urediti upravo pridobljenih dežel. Tudi zdaj so še menili nekteri gospodje, da smejo postopati po svoji volji. Tako se je bil polastil Rudolfov zaveznik, grof Majnhard, deželni glavar na Koroškem, Kranjskem in v Slovenski Krajini, sodnije v Škofji Loki, ktero je bil izročil Rudolf škofu Brizinskemu. Škof je izkušal dobiti to pravico v dobrem nazaj, ker pa Majnhard ni hotel slišati o tem, pritoži se škof pri Rudolfu in ta ukaže Majnhardu, naj izroči vse pravice in vsa posestva takoj pravemu gospodarju. Prav tako je odkazal Rudolf tudi krškemu škofu trg in sodnijo v Mokronogu, sodnijo v Višnjah in 54 kmetij s sodnijo v Višnji Gori. Na Koroškem je pa imela Bamberška cerkev veliko posestev, te je podelil škof Bamberški v fevd

Rudolfovim sinovom in je pripomogel s tem, da so postali Habsburžani največi posestniki tudi na Koroškem.

Dalje okliče deželni mir za vse te dežele; posamezna mesta morajo priseči zvestobo njemu in njegovemu prvorojencu Albrehtu, kterega je postavil za namestnika Avstriji in Štajerski.

Ali tudi sam je šel pogledat po teh deželah. Dne 2. oktobra 1279 je bil v Gradcu in se je mudil pet dni v tem mestu. Potem se poda v Judenburg, kamor je bil poklical koroške in kranjske stanovce, da so se mu klanjali. Tu ostane deset dni in se vrne od tod zopet na Dunaj. Tamo je urejeval vlado, kar ga zadene dne 16. februarja 1281 huda nesreča. Ljuba žena, kraljica Ana, izboli in umrje v glavnem mestu one države, ktero vladajo še dandanes njeni potomci. Žalovala je cela dežela po nji. Ker je bila želela ranjka, naj bi jo pokopali v Basel-u na Švicarskem, prepeljali so njeno truplo tje. Dolg sprevod jo je spremljal; kamor je prišlo truplo, povsod so vreli ljudje gledat mrtvo svojo kraljico.

Meseca maja istega leta odpravi se kralj s svojim sinom Hartmanom, kterega je bil namenil za svojega naslednika na nemškem prestolu, na Nemško nazaj, ker je bil že šest let vedno le na Avstrijskem in so začeli delati in ropati plemenitaši po Nemškem ravno tako, kakor poprej. Zato proglasi na državnem zboru deželni mir tudi za Nemčijo. Že sama navzočnost Rudolfova je zadostovala, da so mirovali vsi, ker so vedeli, kako strog sodnik da je. Kdor se ni hotel pokoriti, izkusil je, kako težko roko ima kralj. Svojo vojsko je pošiljal proti neubogljivcem in je dal razdreti njihove gradove. Bil je pa tudi pravičen sodnik. Kjer ni šlo za moč, pomogla mu je bistra glava, da

dožene pravo. Ko je bil nekdanj v Norimbergu, pride kupec k njemu ter mu toži nekega krčmarja. „Ko sem prišel pred nekterimi dnevi sem“, pravi kupec, „ostal sem v njegovi krčmi. Ker ne nosim rad svojega denarja vsega pri sebi, izročim mu mošnjo denarja, naj mi jo hrani. Ko pa tirjam mošnjo od njega nazaj, pravi ta človek, da mu nisem dal hranit ničesar. Prosim, pomozite mi do mojega!“

Rudolf mu obljubi svojo pomoč ter prosi kupca, naj počaka nekoliko.

Ko odide tožnik, pridejo poslanci Norimberški pozdravljat kralja. Med njimi je bil tudi obtoženi krčmar.

Rudolf se začne prijazno razgovarjati z njimi in pravi za nekaj časa krčmarju: „Lep klobuk imate, dajte mi ga, svojega vam dam zanj!“

Krčmarju je bilo to po volji; menjata za klobuka. Ker je pa bilo prišlo med tem obilo druge gospode, poprosi Rudolf poslance, naj počakajo nekoliko, gre iz dvorane ter pravi nekemu meščanu: „Pojdite k ženi krčmarjevej, pokažite jej klobuk njenega moža v znamenje in recite jej v imenu moževem, naj takoj pošlje usnjato mošnjo tako in tako z denarjem v njej!“

Meščan odide, pokaže ženi možev klobuk in jej izporeči zapoved kraljevo. Ona mu veruje in mu izroči mošnjo.

Ko je imel Rudolf mošnjo v rokah, pošlje hitro po trgovca, naj pride tožit krčmarja prav v zobe. Poslance pa odpravi in naroči gostilničarju, naj počaka.

Kmalu pride trgovec in toži krčmarja, da mu neče vrniti hranjenih novcev. Ali ta taji in se roti, da mu tožnik ni dal shranit ničesar. Ko se pričkata

trgovec in gostilničar, vrže Rudolf na enkrat mošnjo na mizo. Krčmar ostrmi, sapa mu zapre slaba vest in kmalu izpove svojo krivdo. Trgovec je dobil svoj denar, krčmar je pa moral plačati globo.

Da bi pa pomnožil še svojo moč, snubil je po poslancih za svojega sina Hartmana Ivaño, hčer angleškega kralja. Že so bili praznovali zaroko, kar ga zadene zopet huda nesreča. Hartman se je vozil z nekterimi plemenitaši po Renu, da bi prišel k svojemu očetu. Blizu Rheinau-a zadene čoln po noči ob deblo, ki je bilo v vodi in se izvrne. Vsi padejo v vodo. Hartman splava srečno na suho. Ko pa vidi, da je njegov najboljši prijatelj v veliki nevarnosti, skoči še enkrat v reko, da bi ga rešil. Ali bil je že preveč izpehan. Njega in prijatla pogoltne deroča reka.

Kdo bi mogel popisovati žalost očetovo, ko izve strašno novico, — kdo bi hotel pripovedovati, kaj čuti očetovo srce, če vidi mrtvega svojega sina! Ali vesten vladar nima časa za tugovanje; njega vežejo druge dolžnosti. On mora skrbeti za blagor vsega naroda.

Med nemškimi knezi so bile še vedne razprtije, po Avstriji pa tudi še ni bilo pravega reda, ker te dežele še niso imele pravega gospodarja.

Starejši sin Rudolfov, Albreht, je bil preveč odločen v svojem govoru in postopanju, njega volilni knezi niso hoteli za Rudolfovega naslednika, zato se odloči oče, da pridobi svojemu sinu vsaj avstrijske dežele. Volilni knezi dovolijo v svojih pismih, naj podeli svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu Avstrijo, Štajersko, Kranjsko in Slovensko Krajino. Zato skliče na dan 27. decembra 1282 državni zbor v Augsburgu.

Od vseh strani zbirali so se knezi in plemenitaši v tem slavnem mestu. Ko so bili zbrani vsi,

stopi Rudolf med nje ter podeli Avstrijo, Štajersko, Kranjsko in Slovensko Krajino, ktere je bil zopet priporil državi, svojima sinoma z vsemi dostojanstvi, pravicami in svoboščinami. Sina poklekneti pred kralja, svojega očeta, ter mu obljubiti pokorščino za te dežele. Listino o važni ti dogodbi pa podpišejo vsi državni knezi, kolikor jih je bilo prišlo in avstrijski stanovni.

Tako se je ustanovila Habsburška vlada po teh naših krajih. Dne 27. decembra 1282 se je rodila sedanja Avstrija.

Dva dni kasneje naznači Rudolf avstrijskim in štajerskim stanovom, da jim je dal nova gospodarja.

Radostni so poslušali stanovni veselo novico, da bo sedaj konec boja in razprtij; le to jih je vznemirjalo, da bi imeli sedaj dva vladarja. Koncem maja leta 1283 pošljejo torej poslance h kralju prositi, naj bi izročil upravo samo enemu vojvodi. Rudolf se ti prošnji ni ustavljal, saj je previdel sam, da kaže tako najbolje, le hotel je izreči s tem, da je podelil te dežele obema sinoma, da jima utrdi bolj nasledno in dedinsko pravo. Dne 1. junija 1283 proglasi torej v Rheinfelden-u prvi Habsburški hišni red. Upravo Avstrije, Štajerske, Kranjske in Slovenske Krajine izroči Albrehtu in njegovim potomcem. Albreht naj pa plača svojemu mlajšemu bratu Rudolfu odškodnino v gotovem, če mu rimski kralj tekom štirih let ne pridobi kake druge primerne dežele. Ko pretekó torej štiri leta, naj bodo prebivalci teh dežel prosti vsake dolžnosti do Rudolfa in njegovih dedičev. Če bi se pa Albreht ne držal tega ukaza, ali če bi izumrla Albrehtova rodovina, naj pa pripadejo vse te dežele Rudolfu in njegovim naslednikom.

Tako pametno je uredil kralj nasledno pravo svojima sinovoma v teh deželah.

Veliko je bilo veselje, ko pridejo poslanci s tem pismom na Dunaj. Dne 11. julija 1283 se zberejo plemenitaši, ter se poklonijo bratoma. Prisežejo jima zvestobo v svojem imenu in v imenu dežel ter se zahvalijo kralju. Tudi obljubijo, da bodo skrbeli po svoji moči za to, naj se izpolnuje rheinfeldski ukaz, da bodo vedno verni in zvesti podložniki Habsburžanom. — Kar so obetali tedaj, izpolnovali so njihovi potomci že nad šest sto let, izpolnujemo mi in izpolnovali bodo naši potomci na vekov veke.

VII. Rudolfova vlada na Nemškem in njegova smrt.

Glavno delovanje Rudolfovo veljalo je do sedaj avstrijskim deželam. Kakor smo že videli, mislil je, da ne sme zanemarjati teh dežel že za to ne, da si pribori za svoj rod večo moč, ter užene svoje nasprotnike po teh krajih. Mnogo truda in dela mu je prizadevalo to početje, ali Božja roka mu je pomogla očividno. To se ve da v svoji pobožnosti in možatosti ni bil pozabil drugih pokrajin, ktere so bile pod njegovim žezlom. Dobro je vedel, kako težaven posel ga še čaka po Italijanskem, kjer so komaj krotili njegovi namestniki nezadovoljno ljudstvo. Vedel je tudi, da krona nemškega kralja še nima popolnega sija, dokler ji ne pridruži krone rimskega cesarstva. Zato ni pozabil svoje obljube papežu, da bo prišel v Rim, naj bi ga pomazilil sveti Oče za rimskega če-

sarja, tudi ni pozabil svoje obljube, da hoče iti s svojo vojsko osvobodit sveto deželo. Ali kot previden in pameten mož vedel je tudi dobro, da so grešili njegovi predniki, kateri so prelili po Italijanskem in po sveti deželi toliko krvi, posebno s tem, da so se lotili vojsk izven svoje domovine, predno so vstanovili mir in red po svoji lastni državi. Izgodovina prejšnjih časov učila ga je jasno, da samo navdušenje in sama hrabrost tudi za najlepše in najsvetejše stvari ne pomore nič, če tisti, ki vojuje za vero, še na lastnem domu ni sam svoj gospodar. Kaj bi se bilo zgodilo doma, ko bi bil šel on s svojo vojsko na Italijansko ali v sveto deželo! Izmed knezov nemških bili bi ga spremljevali morda nekteri, ali bi bili pa poslali morda kako krdelo z njim. Doma bi bili pa vladali po svoje, kakor do sedaj. Razprtij bi ne bilo ne konca ne kraja in če bi trebalo njemu pomoči na tujem, ne dobil bi je in vsa kri prelita bi bila zastonj, kakor so jo prelivali zastonj njegovi predniki. Taki vzroki so ga zadrževali doma, akoravno bi bil izpolnil prav rad svojo obljubo.

Že ko se je boril z Otakarjem, izvedel je, kako malo se more zanašati na nemške svoje kneze. Ko bi ga ne bili podpirali avstrijski, štajerski, koroški in kranjski stanovi, ko bi mu ne bili pritisnili na pomoč Ogrji, ne bil bi zmogel svojega nasprotnika.

Na Nemškem mu je šlo v prvi vrsti za to, da pribori kraljestvo Burgundsko zopet za državo. Ali to početje je bilo težavno, kajti med Burgundskimi velikaši imel je mnogo nasprotnikov še od mladih let. Meščani švicarskega mesta Bern so bili izročili varstvo svojega mesta grofu Filipu Savojskemu, pa le za čas, dokler bode izvoljen nov kralj na nemški

prestol. Ko so izvolili knezi Rudolfa za kralja, poizkušal se je pogoditi v dobrem s Filipom. Ali ta mesta ni hotel izročiti njemu. Ker se je bojeval Rudolf na Avstrijskem, izročil je vojevanje proti Filipu svojemu sinu Hartmanu. Tega pa zadene smrt v valovih reke Rene, predno je še mogel dognati boj. Med tem začele so se tam še nove homatije. Filipova polusinova sta se sprla s škofom Baselskim, kteremu sta bila vzela mesto Bruntrut s silo. Škof prosi torej Rudolfa pomoči. Meseca marca leta 1283 pride Rudolf sam, vzame mesto Bruntrut Filipovemu polusinu Rajnoldu ter ga oklesti tako dobro, da je prosil ta za mir.

Pri tej priliki udari tudi nad Filipa samega. Njegovega mesta Peterlingen-a sicer ne more vzeti, vendar pa napravi nasprotniku mnogo škode. Še ni bil gotov, kar pride nova tožba proti Filipu. Škof Lozanski (Lausanne) si je bil utrdil svoje mesto, da bi se varoval poželjivega svojega soseda; kar pridere Filip, osvoji mesto ter razdene trdnjavico.

Sveta jeza zgrabi Rudolfa, ko izve to novico. Nemudoma pride pred Filipovo mesto Murten ter je začne oblegati. Sam je vodil krdela svojih vojakov, ki so napadali mesto. Sovražniki so se branili hrabro; tem huje je pritiskal kralj. Prišel je sam v veliko nevarnost. Nekega dne je vodil zopet svoje nad sovražnika. Boril se je tudi sam tako hrabro, da ga obkolijo naenkrat Filipovi vojaki. Njegovi mu niso mogli dosti hitro na pomoč; ali v tej stiski si ve kralj še pomoči. Strašnim mahom podere nekaj sovražnikov na tla ter skoči — akoravno v popolni železni opravi — s konjem v jezero, ki je blizu mesta. Konj nappenja vse svoje moči, splava pod

težkim jezdecem nekoliko od kraja. Že so pojemale moči obema, kar prihrumé Rudolfovi vojaki, odženo sovražnika ter pomorejo svojemu gospodarju iz vode.

Kmalu po tem si osvoji kralj mesto z naskokom ter se odloči, da bo oblegal zopet Peterlingen. Ali Filipu bilo je upadlo srce, ni si upal več se bojevati. Zato prosi Rudolfa za mir. Radosten mu odpusti kralj vse nekdanje krivice ter mu podeli kraje, za ktere sta se bojevala. Samo priseči mu je moral Filip, da se mu bo pokoril odslej.

Rudolf se je bil že postaral. Tri leta je bil že vdovec, njegove hčerke so bile omožene, najljubšega sina, Hartmana, pogoltnili so valovi reke Rene. Albreht je bival daleč od njega na Avstrijskem, pa še najmlajši, Rudolf, ni mogel biti vedno pri njem. Zato se je čutil osamelega. Prijatelji so mu svetovali, naj se oženi zopet. Ali to mu ni bilo po volji. Ko pa vidi, da z Burgundskim kraljestvom ne bo lahko priboriti miru, odloči se pospeševati mir s tem, da se oženi s princesinjo Izabelo Burgundsko. Upal je, da si ne pridobi le s tem zveste žene, ampak da bo pomagala ta zveza tudi pomirjevati vzburjeno deželo. Dne 5. februvarja 1284 zaroči se ž njo. Bila mu je zvesta družica do smrti.

Ali za kralja še ni bilo miru. Vitezi po Nemškem se niso pokoravali radi njegovim poveljem, moral jih je krotiti s silo. Marsikak knez mu je zavidal veliko moč, ktero si je bil pridobil kralj, marsikak prijatelj se mu je celo izneveril.

V mesto Wetzlar je bil prišel možak, kateri je pravil, da je nekdanji cesar Friderik II. Med narodom je bila razširjena novica, da Friderik II. ni umrl, da še živi ter se vrne na prestol. Izviti goljuf, Tile Kolup,

porabi to pripovedko. Bil je namreč umrlemu Frideriku II. po obrazu in po postavi zelo podoben. Pride torej v Wetzlar ter začne pripovedovati, da je on nekdanji cesar, da ga ni veselilo več vladati, da je izbežal torej v sveto deželo na grob Izveličarjev. „Na Nemškem“, pravi, „so pokopali nekega slugo mesto mene. V sveti deželi so me vjeli neverci. Dolgo časa sem bil v sužnosti, dokler se mi posreči pobegniti. Vrnil sem se torej na svoj dom, ker sem slišal, da razsaja sedaj grof Habsburški po moji deželi. Ukrotiti ga hočem, ker ravna tako hudo z mojimi vitezi in z mojim ljudstvom“.

Lahkoverni ljudje so poslušali radi tak govor; še bolj je pa ugajal mogočnejšem, ktere je krotila roka Rudolfova. Mesto Wetzlar ga sprejme torej v svoje ozidje; kmalu privró ljudje od vseh strani k svojemu staremu cesarju. Kmalu se začne upor zoper pravega kralja. Že so se postavljali vitezi ob Renu na goljufovo stran.

Rudolf je izvedel kmalu to novico. S prva se je smejal takim pripovedkam. Ker je pa rastel upor, pride Rudolf s svojo vojsko pred mesto ter zahteva, naj mu izročé meščani goljufa. Ti se obotavljajo nekaj časa. Ko se pa pripravi kralj na boj, pregovoré meščani goljufa, naj gre sám pred Rudolfá dokazat, da je on Friderik II. Rudolf ga začne izpraševati. Vprašal ga je pametno. Kolup kmalu ni vedel odgovora več; pokazalo se je jasno, da je goljuf. Zato ga dá sežgati kralj na grmadi.

To je bila res huda kazen. Rudolf je bil sicer usmiljenega srca, ali tu se ni smel obotavljati, kajti upor je bil narastel že preveč. Moral je pokazati ljudem, da ga nikdo ne sme goljufati. Strogosti mu

v tem slučaju tudi ni zameril nikdo. Saj je bilo znano, da je odgovarjal svojim prijateljem, kateri so mu očitali, da je večkrat predobrega srca: „Že večkrat sem se kesal, če sem bil prestrog, nikdar pa še ne, če sem bil predober!“

Po teh besedah se je védel. Vsakega prošnika, tudi največega reveža, je poslušal rad. Ko so hoteli poditi nekdanj njegovi stražniki nekaj ljudi raztrganih in razcapanih, ki so hoteli govoriti ž njim, iz palače, rekel je Rudolf: „Saj nisem kralj, da bi me zapirali v mojo palačo, ampak da sodim pravično vsakemu!“ Pred drugimi dal je poklicati reveže pred se, prijazno je poslušal njihove tožbe ter jim pomogel v nadlogi.

Ko so streljali nekdanj strelci na tarčo, prišel je gledat tudi Rudolf sam. Neki strelec je bil posebno neroden, lok se mu izproži neprevidoma in puščica rani kralja, da je moral ležati nekaj časa v postelji. Kraljevi svetniki so bili strašno hudi na strelca. Zahtevali so, naj bi odsekali strelcu za njegovo nerodnost desno roko. Rudolf se jim pa nasmehne rekoč: „Ta svèt je prepozen! Ko bi mu bili odsekali desnico, predno je streljal, bi še bilo prav, sedaj pa ne pomore nič!“ In zaukazal je, naj izpusté reveža brez kazni.

Ljudje so vedeli vse te stvari, zato mu niso zamerili, da je Kolupa tako hudo kaznoval. Da je imel prav, pokazalo se je kmalu. V Ljubeku (Lübeck) poizkušal je drug goljuf upor proti kralju. Ali župan tega mesta ugnal ga je hitro. Dal ga je zapreti. Preiskava je pokazala, da je goljuf. Zato so ga zašili v vrečo ter potopili v vodi.

Prav hudo so bili zamerili Rudolfu nemški knezi, da je obljubil svojemu mlajšemu sinu Rudolfu posebno kneževino. Na južnem Nemškem je bila

namreč za časa Hohenstaufov posebna vojvodina, Švabska. Ko so izumrli prejšnji gospodarji, razdelili so si bili velikaši njihovo deželo. Zdaj so pa mislili, da bo zahteval Rudolf vse te dežele od njih nazaj, da bi ustanovil zopet vojvodstvo Švabsko za svojega sina. Slaba vest pekla je gospode, zaroté se torej, da se bodo branili.

Na čelu jim je stal Eberhard grof Virtemberški (Württemberg). Ni se izmenil za opominjevanje kraljevo, zato pridere Rudolf leta 1286 proti njemu, obleže njegovo mesto Stuttgart, premaga grofa in razruši mestno zidovje.

Ali komaj je bil odšel kralj, začne zidati Eberhard mestno zidovje na novo. Rudolf pa izve to novico in se vrne proti sovražniku. Marširal je tako hitro, da mu niso mogli dovažati dosti živeža za vojake. Zato začno vojaki mrmrati in jeziti se. Rudolf pa stopi med nje, izdere repo iz njive ter pravi: „Dokler še najdemo repe po njivah, ne bomo trpeli lakote!“ Sam si obeli repo in jo je tako slastno, da ni mrmral nobeden več; repa je pa izginila kmalu skoro vsa s polja. Se ve, da jo je plačal kralj kmetom prav pošteno.

Na tem potu pripetila se je še druga, ki nam kaže, kako šaljiv je bil. Ko jaše nekega dne proti mestu, sreča kmeta, ki je peljal težek voz drv. Sluga zdirja naprej in zapové kmetu, naj se ogne z vozom. Kmet je bil slabe volje. Ko vidi Rudolfov veliki nos, odreže se nevoljen: „Takemu nosu se ne morem ogniti, prevelik je“. Rudolfovi spremljevalci se začudijo toliki predrznosti, Rudolf se pa nasmeje, prime se za nos ter ga obrne v stran in pravi: „No, sedaj boš pa vendar imel prostora zadosti!“

Kmalu je bil zopet pred Stuttgartom; ali do boja ni prišlo. Škof Moguntinski pregovoril je grofa Eberharda, da se je pomiril s kraljem in mu prisegel zvestobo. Da bi pa odtegnil Švabskim knezom vsak povod za nezadovoljnost, zavezal se je Rudolf sam, da ne bo ustanavljal več Švabske vojvodine in naj bodo odvisni knezi samo od kralja. Postavil jim je torej svoje namestnike, naj sodijo Švabskim knezom in mestom.

Ali med tem so se začele nove homatije zavoljo Burgundije. Sinova Filipa Savojskega sta se pogajala s francoskim kraljem, naj bi ju vzel pod svoje varstvo. Ker je bil namreč poročen Rudolf z burgundsko princesinjo, bala sta se brata, Oton in Rajnold, da bi zahteval kedaj kralj Burgundijo za se.

Da bi ne izgubilo nemško kraljestvo te dežele popolnoma, trebalo je torej prijeti hitro za orožje. Vendar pa pošlje Rudolf še svoje poslance vprašat Otona, ali je res, kar pravijo od njega. Ta mu odgovori nesramno, da se bode pokoraval raje francoskemu kralju, kakor njemu. Zato se začne vojska. Kmalu osvoji Rudolf nekaj mest. Začne oblegati mesto Bezanson. Oton pa prosi francoskega kralja pomoči. Ta pošlje v svoji oholosti Rudolfu povelje, naj odrine takoj izpred mesta. Ali Rudolf odgovori njegovim poslancem: „Vaš kralj naj le pride sam, pokazali mu bomo, da nismo prišli plesat, ampak na boj!“

Zato pošlje francoski kralj Filip svojo vojsko. Oton in francoski vojvoda sta se utaborila tako spretno, da ni bilo mogoče dovažati Rudolfovim vojakom živeža. Zopet so si morali pomagati z repo; in dišala jim je vsem. Ali tudi obleka se jim je trgala. Vojaki so mrmrali. Rudolf pa sede na solnce

ter si krpa s šivanko sam svojo sivo suknjo. Tak vzgled pomiril je vojnike.

Dolgo ste taborili vojski nasproti. Nobeden si ni upal prijeti resno svojega nasprotnika. Neko noč pa pošlje Rudolf 1500 svojih najboljših vojakov, naj napadejo sovražni tabor. Posreči se jim. Priplazijo se v tabor, naplenijo veliko blaga in potolčejo veliko Francozov. Oton se ustraši takega nasprotnika. Prijatelji ga pregovoré, da se pomiri z Rudolfom. Slovesno priseže, da se odpove francoskemu kralju in hoče ostati zvest podložnik Rudolfov. Izpolnil je svojo obljubo.

Ko se je vračal Rudolf s svojo vojsko domu, sreča na potu berača. Ta ga poprosi: „Daruj, brate Rudolf, siromaka z malim darom!“ — „Od kedaj sva pa brata?“ vpraša ga kralj se čudeč. — „E“, — odgovori siromak, „ali nismo vsi bratje po Adamu?“ — „Pravo si zadel“, odgovori mu Rudolf, „nisem mislil takoj na to!“ — Seže v žep, pa mu dá vinar. „Vinar! to je pa za takega kralja vendar premalo!“ odgovori berač. — „Kaj! premalo!“ odgovori kralj. „Brate, če ti podari vsak brat po Adamu toliko, kakor jaz, boš bogatejši od mene!“ — Glasno se zasmije spremstvo in še berač sam se je smejal na te besede.

Na jugu svojega kraljestva bil je uredil vse; veliko dela ga je pa čakalo še na severu. Po Turin-giji (Thüringen) so se vojskovali knezi še vedno med seboj. Mejni grof Albreht Turinški se je bil ločil od svoje zveste žene Margarete. Stregel ji je celo po življenji, da je morala bežati z njegovega gradú, Wartburg-e. V Frankobrodu ob Menu umrje reva od žalosti, njen mož se pa poroči z drugo. Grozovitnežu ni bilo zadosti, da je spravil svojo nedolžno ženo

prezgodaj v grob, hotel je prikratiti tudi svojima in njenima sinovoma njuno last. Hotel je prepustiti celo Turingijo sinu svoje druge žene. Pri svojem stricu, mejnem grofu Ditrihu Mišenjskem, sta preživela reveža svoja mlada leta. Ko dorasteta, zgrabita za orožje, da si priborita svojo last. Starejšemu, Frideriku, se posreči dobiti lastnega očeta v pest. Kot jetnika ga vrže v temnico in ga noče izpustiti, dokler bi ne izročil njemu in bratu dežele v last. Ali oče se ni hotel ukloniti sinu. Zato je rastla razprtija po deželi vedno huje.

Zato pride Rudolf sam leta 1289. meseca decembra v deželo, v mesto Erfurt. Tu se prepriča na lastne oči, kako strašno gospodarijo vitezi. Od vseh strani so prihajali reveži tožit, kako hudo jih stiskajo. Napoti se proti zatiralcem; v kratkem času jih polovi 29, ki se niso hoteli pokoriti. Vsem 29 dá odsekati glave na trgu mesta Erfurt. Štirinajst drugih, ki so bili še večji hudobneži, dá privezat konjem za repove, da so jih raztrgali. Šest in šestdeset gradov roparskih vitezov dal je razrušiti popolnoma. Kmetje so se veselili, da jih je rešil svojih tlačiteljev.

Dolgo se je mudil kralj v Erfurtu. Ker Friderik ni hotel izpustiti svojega očeta iz ječe, vrgel je Rudolf sina samega v temnico, da je izpustil svojega očeta.

Med velikaši, kateri so privreli v mesto častit svojega vladarja, bili ste tudi Rudolfovi hčeri Juta, kraljica česka, in Agneza, vojvodinja Saksonska. Povabil ju je bil oče, ker je čutil, kako ga tare starost; da ju morda ne bo videl več na svetu. Prišel je tudi sin Albreht iz Avstrije in njegov najmlajši brat Rudolf. Tega se je veselil najbolj, kajti mladenič je bil

vzrastel v krepkega moža; med vitezi mu ni bilo para. Oče ga je bil namenil za svojega naslednika, ker so se upirali knezi volilci voliti starejšega sina Albrehta za nemškega kralja. Juta povabi Rudolfa, svojega brata, naj jo pride obiskat v Prago. Vesel jo spremlja torej mladenič. Z veliko slavnostjo je sprejel Vaclav, kralj česki, svojega svaka. Ali kmalu izboli Rudolf; dne 20. maja leta 1290, prav pred nebohodom Kristovim, pokosi bridka smrt mladega junaka. Mlada njegova žena Agneza, hči Otakarjeva, je žalovala za njim. Rodila mu je kmalu po tem sina Ivana. Kolikor je pa pretrpel bridkosti oče, ne dá se popisati. V Erfurtu dal je brati za njega maše zadušnice. Trije škofje, vsi duhovniki iz mesta in menihi iz vseh samostanov, molili so za pokoj umrlega. To je tolažilo nekoliko srce očetovo, posebno, ker je videl, kako je spoštovalo tudi ljudstvo njegovega sina.

Med tem je bil umrl kralj ogerski Ladislav. Ker se je bil podal prejšnji kralj Bela IV., ko so ga nadlegovali Tatarji, pod varstvo nemškega cesarja Friderika II., imel je sedaj Rudolf pravico razpolagati s tem kraljestvom. Ker ni vedel, da živi še v Benetkah potomec stare ogerske kraljeve rodovine, podeli Oggersko svojemu sinu Albrehtu, da bi mu naklonil tako tudi ogersko deželo. Ker pa Albrehta Ogrji niso marali, — bil je prestrog in hitre jeze, — niso se brigali za Rudolfovo besedo. Izvolili so si Andreja za kralja ter so stali tako močnato na njegovi strani, da jih Albreht ni mogel ukrotiti.

Do vseh Svetih 1290. leta bival je Rudolf v Erfurtu. Upeljal je tudi za Turingijo deželni mir. Postavil si je namestnika ter odšel proti jugu. V Spiri

(Speier) zbere dne 8. aprila 1291 velik državni zbor. Tamo so dognali mnogo novih naredeb, da bi utrdili mir po celem cesarstvu. Nikdo bi si ne smel iskati več sam svoje pravice. Kdor se je čutil žaljenega, moral bi tožiti pred kraljevimi sodniki. Le, če bi pri njih ne našel pravice, bi smel napasti svojega sovražnika, ali naznaniti bi mu moral vojsko tri dni prej. Ceste po državi naj bi bile vsem proste. Oni, na katerega posestvu bi bil oropan kak trgovec, bi naj plačal trgovcu škodo. Če bi se kdo ne védel po teh določbah, morali bi ga prisiliti na to bližnji sosedje. In če bi ga ti ne mogli ukrotiti, ukrotil bi ga kralj sam.

Tako je utrdil razmere svojega kraljestva.

Meseca maja istega leta zberó se knezi še enkrat v Frankobrodu ob Menu (Frankfurt am Main).

Rudolf je želel, naj bi izvolili njegovega sina Albrehta njemu za naslednika. Ali tri in sedemdesetletnemu starčeku se ta želja ni izpolnila. Knezi so se bali mogočnega in strogega vladarja. Zato sklenejo, naj bi volili naslednika še le kasneje na kakem drugem zboru.

Žalil je tak sklep očeta, ali udá se v Božjo voljo. Iz Spire se podá na pot po Alzaciji (Elsass). Moči so mu pa že pešale od dne do dne. Žena njegova mu je stregla noč in dan, vsi drugi sorodniki, kar jih je bilo blizu, izkušali so mu pomoči. Pride v mesto Germersheim.

Ko vidijo zdravniki in svetovalci kraljevi, da ne more živeti več dolgo, izbero si izmed sebe enega, naj bi mu povedal, da se mu bliža zadnja ura. Ta stopi pred kralja, ko je igral ravno šah. Prosi ga, naj bi mu smel povedati nekaj. „Le povej! kaj ti je na

srcu?" pravi kralj. Poslanec odgovori: „Gospod, ne tugujte radi tega, kar vam moram povedati. Mož ste, poznate dobro svet; veste, da nikdo, naj si bode še tak, ne more uteči smrti. Skrbite torej, da končate dobro svoje življenje, kajti zdravniki so mi naročili, naj vam poročam, da vam ni več dolgo živeti!“

Prijazno pogleda Rudolf govornika ter pravi: „Ali je res, kar si govoril?“ — „Res je, žalibog, gospod!“ — „Dobro!“ odvrne kralj, „tedaj ne smemo ostati več tu!“ — „Kam pa hočete?“ vprašali so žalostni njegovi. — „V Spiro hočem iti“, odgovori jim Rudolf, „tam je pokopanih več mojih prednikov, kraljev; živ hočem še priti tja, da me ne bo treba voziti“.

Tako stori. Po mestu se pa začne žalovanje, ko se razglasi novica, da hoče kralj iti v Spiro umirat.

Rudolf pa sede na konja, napravi se na pot. Na strani njegovi jahala sta dva duhovnika. Govorila sta mu o Bogu, razlagala sta mu verske resnice. Ljudje so se čudili, da se kralj ni izpremenil kar nič, akoravno je vedel, da se mu bliža smrt. Njegovo obličje je bilo veselo, dobre volje je bil, ker se mu je bližalo nebeško veselje.

V Spiri je bilo vse natlačeno ljudi, ki so hoteli videti zadnjič svojega kralja. Solze so oblivala kmete in reveže, katerim je bil oče v svojem življenji.

Pripravljal se je na smrt, sprejel je poslednje sv. olje in telo Gospodovo. Tako se je bližala ura, namenjena vsakemu. Do zadnjega trenutka je govoril in je bil pri zavesti. Vdan v Božjo voljo izdahne svojo dušo dne 15. julija leta 1291.

Po mestu so zadoneli žalostno zvonovi, ljudje so jokali za svojim kraljem, od vseh strani prihajali

so k pogrebu. Pokopali so ga na onem mestu, ktero si je bil izbral sam, v stolni cerkvi Preljube naše Gospe.

V Spiri je živel tedaj kamenosek umetnik. Izsekal je bil iz mramorja kraljevo podobo tako vestno, da ni manjkalo ni gube z obraza njegovega na njej. Ko je bil kralj v Alzaciji, povedó prijatelji kamenoseku, da se kaže na Rudolfovem obrazu ena guba več, kakor jih je na podobi. Mojster potuje tedaj sam v Alzacijo, ogleda si kralja, vrne se v Spiro, razdrobi podobo kraljevo ter napravi novo podobno popolnoma. Ta podoba pokriva še zdaj njegov grob v stolni cerkvi Spirski.

Tako pripovedujejo letopisci; izgodovinarji pa trdijo, da je umrl v Germersheimu na poti v Spiro.

Kako so ga spoštovali njegovi podložniki, kaže najbolje pregovor, ki se je ohranil več sto let po njegovi smrti. Če kdo ni izpolnil svoje obljube, rekali so: „Ta ni poštenjak kakor Rudolf!“

Tako je živel, tako je vladal Rudolf, oče naše avstrijske cesarske rodovine.

